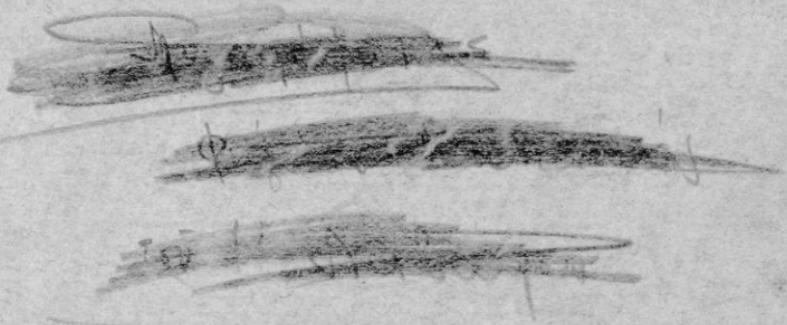


Чириковъ във външната и вътрешната Експозиция във Франция



Εργασίες

45150

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Α. ΚΑΚΡΙΔΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ ΠΛΗΡΩΣ

ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλίου. καὶ φόρου δρ. 9.55

Βιβλιόσημου καὶ φόρος Ἀν. Δαν. ἀξίας δρ. 4.40

Ἄριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 20986

Ἄριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 40595, 28)βρίου 1928



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ : ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

50 — Οδὸς Σταδίου — 50

1928

Αρ. Εω. 45150

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΣ

ΕΡΜΗΝΕΥΘΕΙΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ Α. ΚΑΚΡΙΔΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

ΔΙΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ ΗΛΗΡΩΣ

ΣΤΥΦΩΝΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΙΝ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

50 — Οδός Σταδίου — 50

1928

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ
συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς
«Ἐστίας».

Συμμετοχή:



ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΙΚΕΡΩΝΑ

Ο Μάρκος Τύλλιος Κικέρων (M. Tullius Cicero) ἐγεννήθη τῇ 3 Ιανουαρίου (a. d. III Non. Jan.) τοῦ ἔτους 106 π.Χ. (a. u. c. 648) παρὰ τὴν πόλιν Αριπίαν, καὶ μακρὰν τῆς Ρώμης, πρὸς τὰ ΝΑ αὐτῆς, ἀριστερὰ τοῦ ποταμοῦ Λείριος. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἦσαν εὐποροὶ τῆς τάξεως τῶν ἵππεων (ordo equester) καὶ ἀνέθρεψαν καὶ ἔξεπαίδευσαν τὸν Κικέρωνα ἀρίστην ἐκπαίδευσιν. Μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν ὁ Κικέρων διεκρίνετο διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ ἔτιματο τόσον, ὥστε καὶ αὐτὸι ἐν ταῖς ὅδοῖς συνώδευνον ἐν τῷ μέσῳ ἔχοντες αὐτόν, καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἤρχοντο εἰς τὸ σχολεῖον, ἵνα ἔδωσι καὶ θαυμάσωσι τὴν **ὑμνουμένην αὐτοῦ περὶ τὰς μαθήσεις δξύτητα καὶ σύνεσιν.** (Πλούταρχ. β. Κικέρ. κεφ. 2.) Πολὺ ἐνωρὶς μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη ὁμηρικήν, φιλοσοφίαν, ποίησιν καὶ εἰσῆχθη εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ ὅρθην τῶν νόμων ἐδοκινείαν ὑπὸ σοφῶν νομοδιδασκάλων. Ἀλλὰ ἡ φιλομάθειά του δὲν ἤρκεσθη εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ παρεχομένην ἐκπαίδευσιν. Ἐπόθησεν ἐνδιντέρας σπουδὰς καὶ χάριν τούτων τῷ 79 π. Χ. ἥλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἀθήνας, Μικρὰν Ασίαν, Ρόδον), ἡ δοπία Ἑλλάς ἥτο τότε διὰ τοῦτο εἶναι σήμερον ἡ Ἐσπερία Εὐρώπη, κατάλληλος εἰς τοιαύτας σπουδάς, διότι εἶχεν ἀκμαζούσας φιλοσοφικάς καὶ ὁμηρικάς σχολάς. Ἐν Ἑλλάδι διέτοιψεν ὁ Κικέρων δύο ἔτη, ἐπιστρέψας δὲ ἐκεῖθεν τῷ 77 ἐνυμφεύθη ἐν ἥλικᾳ 30 ἔτῶν τὴν Τερεντίαν.

Καὶ πρὸν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Κικέρων εἶχεν ἐμφανισθῆν ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὡς συνήγορος καὶ ὑπερήσπισε καὶ ἄλλους καὶ τὸν Σέξτον Θρόσκιον Ἀμερίνον κατὰ τοῦ Χρυσογόνου, ἀπελευθέρου τινὸς τοῦ παντοδυνάμου Σύλλα. Ἐθαυμάσθη καὶ τότε ὁ Κικέρων διὰ τὴν εὔτολμον καὶ μετὰ ἀποτελέσματος ὑπεράσπισιν τοῦ Θρόσκιου, τὸν διποῖον ἄλλοι ὁμηροειδῶς μᾶλλον τοῦ νεάροῦ ἀκόμη Κικέρωνος ἐπιφανεῖς καὶ μεῖζον κῦρος ἔχοντες δὲν ἐτόλμων νὰ ὑπερασπίσωσι τῷέμοντες τὸν Σύλλαν. **Σχεδὸν πάντοτε** ἥτο συνήγορος κατηγορουμένων καὶ οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν λόγων του εἶναι τοιοῦτοι, συνηγορίαι κατηγορουμένων, καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀδόκιμων τῶν περισσοτέρων πελατῶν του.

Ἐκ τῆς ἐν τοῖς δικαστικοῖς ἀγῶνιν εὐδοκιμήσεώς του ὁ Κικέρων ἐκέρδισε τὴν ἀγάπην τῶν πολιτῶν, ὥστε ὅτε ἐζήτησε τὴν ταμιείαν

καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς βιαθμηδὸν ἐν τῇ νομίμῳ διὲ ἐκάστην ἡλικίᾳ, ἔξελέγη εἴτε παμψηφεῖ (cunctis suffragiis) εἴτε πρωτος· τὴν ταμείαν quaesturam) ἥρξε τῷ 75 π. X., τὴν ἀνωτέραν ἀγορανομίαν (aedilitatem curulem) τῷ 69 π. X. τὴν στρατηγίαν (præturam) τῷ 66, καὶ τὴν ὑπατείαν (consulum) τῷ 63. Οὕτω ὁ Κικέρων διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοτιμίας του ἐγένετο πόνος ἡ οἰκονομίας ὡς ἐκάλουν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἐπιφανεῖς ἀνδρας τοὺς ἀναδεικνυομένους διὰ τῆς ἰδίας ἀντιθήσεως καὶ ἀνερχομένους εἰς τὰ ὕπατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα. ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς καταγομένους ἦξ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οὓς πόνοις — ἀριστοκρατικούς, εὐγενεῖς, ωνόμαζον.

Δυστυχῶς τὸ τέλος τοῦ Κικέρωνος δὲν ἐπῆρξεν εὐτυχές, διότι γνόμενος ἀσπόνδος ἔχθρος τοῦ Μάρκου Ἀντιονίου, καθ' οὗ ἔγραψε δικαίους λόγους, μὴ πάντας ἀπαγγελθέντας, κατεδιώχθη ὑπὸ αὐτοῦ ἀπηνέστατα καὶ ἐφονεύθη τῷ 48 π. X. (7 Δεκεμ.) ἀγῶν τὸ 64ον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος, οἱ ὁρητορικοὶ λόγοι (orationes), αἱ συγγραφαι περὶ ὁρητορικῆς (opera rhetorica), αἱ φιλοσοφικαὶ συγγραφαι (scripta ἢ opera philosophica), καὶ αἱ ἐπιστολαὶ (epistolae) εἶναι τὰ δνομαστότατα ἐν τῇ διωμαϊκῇ γραμματείᾳ ἐργα τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἐπὶ τοῦ Κικέρωνος, διὲ αὐτοῦ μάλιστα καὶ τοῦ συγχρόνου Γαῖον Τιουλίου Καίσαρος, ὁ παρὰ Ῥωμαίοις πεζὸς λόγος ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμὴν καὶ εἶναι δνομαστὴ ἡ περίοδος αἵτη τῶν διωμαϊκῶν γραμμάτων ὡς χρυσοῦς ἢ λαμπρὸς αἰῶν τοῦ Κικέρωνος (διὰ τὸν πεζὸν λόγον).

Καὶ τὰ ἄλλα συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος, ἄλλὰ πρὸ πάντων οἱ ὁρητορικοὶ αὐτοῦ λόγοι ἐμελετῶντο πολὺ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων καὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, διότι εἶναι ἀριστονοργήματα καὶ πρότυπα δικανικῆς μάλιστα ὁρητορικῆς· διὸ καὶ πολλοὶ πολιτικοὶ καὶ δικανικοὶ ὁρητορες ἐμιμήθησαν πολλὰ τοῦ Κικέρωνος.

Ἡ μελέτη τῶν ἐργῶν αὐτοῦ δεῖνει πρὸ πάντων τὴν διάγοιαν διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς παρατηρουμένης λεπτότητος, τέρπει διὰ τοῦ πλούτου τῶν ὅραιῶν λέξεων, διὰ τῆς συμμετρίας τῶν κώλων καὶ τῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων, καὶ διδάσκει διὰ τῆς βαθείας γνώσεως ὅχι μόνον τῶν διωμαϊκῶν πραγμάτων ἄλλὰ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τέχνης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑ ΚΑΤΙΛΙΝΑ ΛΟΓΟΥΣ ΤΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ

Γνωρίζομεν ἐκ τῆς διωμαϊκῆς ἴστορίας ὅτι ἐν ἑτεῖ ἔξηκοστῷ τρίτῳ π. Χ., ἐπὶ τῆς ὑπατείας τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος καὶ τοῦ Ταίου Ἀντωνίου, ὁ Λεύκιος Σέργιος Κατιλίνας ἐμελέτησε μετ' ἄλλων Ρωμαίων πολιτῶν συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας, ἀλλὰ ἡ συνωμοσία ἐκείνη ἔνεκα τῆς ἐγκαίρου ἀποκαλύψεως αὐτῆς εἰς τὸν Κικέρωνα καὶ ἔνεκα τῶν αὐτηρῶν καὶ συντόνων μέτρων, τὰ διοῖα οὗτος ἔλαβε, κατέληξεν εἰς ὄλεθρον τῶν συνωμοτῶν.

Εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην ἀναφέρονται τέσσαρες λόγοι τοῦ Κικέρωνος (M. Tulli Ciceronis orationes in Catilinam), ἐκ τῶν ὅποιων δὲ μὲν **πρῶτος** ἐλέχθη ἐν τῇ συγκλήτῳ, συγκληθείσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Στησίου Διός (templum Jovis Statoris) τῇ 8ῃ Νοεμβρίου (a. d. VI Id. Nov.) κατὰ τοῦ Κατιλίνα παρόντος δὲ **δεύτερος** ἐλέχθη τῇ ἔποιμνῃ πρὸς τὸν δῆμον, ἀπόντος τοῦ Κατιλίνα, διότι οὗτος ἀφ' οὗ εἶδεν ὅτι ἀπεκαλύψθησαν τὰ σχέδιά του, μὴ δυνάμενος πλέον μετὰ τὸν δεινότατον κατ' αὐτοῦ (πρῶτον) λόγον τοῦ Κικέρωνος νὰ μένῃ ἐν Ρώμῃ, ἔφυγε τὴν νύκτα τῆς 8 πρὸς τὴν 9 Νοεμβρίου καὶ ἦλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μανλίου, ἐνδὸς ἐκ τῶν συνωμοτῶν αὐτοῦ, ὅστις Μάνλιος εἶχε συνομοίσει στρατὸν κατὰ τῆς Ρώμης. Κατ' αὐτῶν ἀπεστάλη ὀλίγον ὕστερον δὲ ἔτερος τῶν ὑπάτων, ὁ Γάιος Ἀντώνιος μετὰ στρατοῦ. Ἐμειναν δύος δύπιστοι ἐν Ρώμῃ πολλοὶ μυστικοὶ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα, οἵτινες εἶχον λάβει παρ' αὐτοῦ ἐντολὴν νὰ θνεογήσουν ἐν καιρῷ. Ἀλλὰ καὶ τούτους ὕστερον κατώρθωσεν δὲ Κικέρων διά τινων πρέσβεων τῶν Ἀλλοβρόγων νὰ ἀνακαλύψῃ, νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ θέσῃ ὑπὸ αὐτηρῶν ἐπιτήρησιν, παραδώσας αὐτοὺς ἀνὰ ἔνα εἰς Ρωμαίους ἀρχοντας ἢ ἄλλους πολίτας ἐπιφανεῖς, παρέχοντας τὴν ἀσφάλειαν, ὅτι θὰ ἐπιτηρήσουν αὐτοὺς ἀγρύπνως (I i b e g a e b u s t o d i a e Sall. Catil. κεφ. 47 ἀδεσμος φυλακὴ Πλουτ. Κικέρ. κεφ. 19).

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἐν Πρώμῃ ὑπολειφθέντων συνωμοτῶν καὶ σύλληψις αὐτῶν ἐγένετο τῇ 3 Δεκεμβρίου (a. d. III. Non. Dec.) ἐν τῇ συγκλήτῳ, συγκληθείσῃ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὁμονοίας.

Tὴν αὐτὴν ἡμέραν ἦδη ἔσπερας οὖσης καὶ τοῦ δῆμου περιμένοντος ἀθρόου, (Πλούτ. Κικέρ. κεφ. 19) ἐμφανισθεὶς ὁ Κικέρων, εἶπε πρὸς τὸν δῆμον (ad populum) τὸν τρίτον τοῦτον λόγον, τὸν ὃποῖον ἔχομεν ἀγάλλιας, καὶ ἐν τῷ ὅποιῳ ἀναφέρει λεπτομερῶς πάντα τὰ γενόμενα, πῶς ἀνεκαλύφθησαν καὶ συνελήφθησαν οἱ συνωμόται καὶ ποῖα μέτρα ἔλαβεν αὐτὸς ὡς ὑπάτος πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ ἀπειλήσαντος κυρδύνου.

Tὸν τέταρτον λόγον εἶπεν ὁ Κικέρων ὡς καὶ τὸν πρῶτον ἐν τῇ συγκλήτῳ πάλιν, τῇ 5 Δεκεμβρίου (Nonis Decembris), ὅτε ἐβούλευντο, τίνα τιμωρίαν νὰ ἐπιβάλλωσιν εἰς τοὺς συλληφθέντας συνωμότας. Ἐν τῷ λόγῳ ἐκείνῳ ὁ Κικέρων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Δεκίμου Ἰονίου Σιλανοῦ, ἀποδεδειγμένου ὑπάτου (consul designatus), ὅστις προέτεινε νὰ τιμωρηθοῦν οἱ συνωμόται διὰ θανάτου



M. TULLI CICERONIS

ORATIO IN CATILINAM TERTIA

QUAM IN CONTIONE QUO DIE ALLOBROGES
INDICARUNT HABUIT

Rem publicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, fortunas, coniuges liberosque vestros atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die decorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculis meis e flamma atque ferro ac paene ex faucibus fati erectam et vobis conservatam ac restitutam videtis. Et si non minus nobis iucundi atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur quod salutis certa laetitia est, nascendi incerta condicio, et quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur, profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, ad deos immortales benevolentia famaque sustulimus, esse apud vos posteroque vestros in honore debedit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. Nam toti urbi, templis delubris, tectis ac moenibus subiectos prope iam ignes circumdatusque restinximus, idemque gladios in rem publicam destriktos rettundimus mucronesque eorum a iugulis vestris deiecimus. Quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me, vobis iam exponam breviter, Quirites, ut, et quanta et quam manifesta, et qua ratione investigata et comprehense sint, vos, qui et ignoratis et exspectatis, scire possitis.

Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris cui socios huisque nefarii belli acerrimos duces

Romae reliquisset, semper vigilavi et providi. Quirites, quem ad modum in tantis et tam absconditis insidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam eiciebam (non enim iam vereor huius verbi invidiam, cum illa magis sit timenda, quod vinus exierit), sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exituram aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam.
Atque ego ut vidi quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse et Romae remansisse, in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem, ut, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis saluti vestrae provideretis cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque, ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini et tumultus Gallici excitandi causa a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives eodemque itinere cum litteris mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum esse T. Volturcum, atque huic esse ad Catilinam data^r literas, facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam ab dis immortalibus, ut tota res non solum a me, sed etiam a senatu et a vobis manifesto deprehenderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum et G. Pomptinum praetores, fortissimos atque amantissimos rei publicae viros, ad me vocavi, rem exposui, quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de re publica praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine ulla mora negotium suscepserunt et, cum adesperasceret, occulte ad pontem Mulvium pervenerunt, atque ibi in proximis villis ita bipertito fuerunt, ut Tiberis inter eos et pons interessent. Eodem autem et ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros eduxerant, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adulescentes, quorum opera utor adsidue in rei publicae praesidio, cum gladiis missaram. Interim tertia fere vigilia exacta cum iam pontem [Mulvium] [magno comitatu] legati Allobrogum ingredi incipe-

rent unaque Volturcius, fit in eos impetus; educuntur et ab illis gladii et a, nostris. Res praetoribus erat nota solis, ignorabatur a ceteris. Tum interventu Pomptini atque Flacci pugna, quae erat commissa, sedatur. Litterae, quaecumque erant in eo comitatu, integris signis praetoribus traduntur; ipsi comprehensi ad me, cum iam dilucesceret, deducuntur. Atque horum omnium scelerum inprobissimum machinatorem, Cimbrum Gabiniū, statim ad me nihil dum suspicantem vocavi; deinde item accersitus est L. Statilius et post eum C. Cethegus; tardissime autem Lentulus venit, credo quod in litteris dandis praeter consuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum summis et clarissimis huius civitatis viris, qui audita re frequentes ad me mane convenerant, litteras a me prius aperiri quam ad senatum deferri placeret, ne, si nihil esset inventum, temere a me tantus tumultus injectus civitati videretur, negavi me esse facturum, ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integrām deferrem. Etenim, Quirites, si ea, quae erant ad me delata, reperta non essent, tamen ego non arbitrabar in tantis rei publicae periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celebriter, ut vidistis, coēgi. Atque interea statim admonitu Allobrogum C. Sulpiciū praetorem, fortē virum, misi, qui ex aedibus Cethagi, si quid telorum esset, efferret; ex quibus ille maximum sicularum numerum et gladiorum extulit.

Introduxi Volturciū sine Gallis; fidem publicam iussu sénatus dedi; hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cum vix se ex magno timore recreasset, a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et litteras, ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem quam primum cum exercitu accederet; id autem eo consilio, ut, cum urbem ex omnibus partibus, quem ad modum discriptum distributumque erat incendissent caudemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet et se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli ius iurandum sibi et litteras ab Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem data esse dixerunt, atque ita sibi ab his et a

L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis haruspicumque responsis se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius urbis atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se et Sullam fuisse. Eundemque dixisse fatalem hunc annum esse ad interitum huius urbis atque imperii, qui esset annum decimus post virginum absolutionem, post Capitoli autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et alliis Saturnalibus caudem fieri atque urbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quae a quoque dicebantur datae. Primo ostendimus Cethego; signum cognovit. Nos linum incidimus, legimus. Erat scriptum ipsius manu Allobrogum senatui et populo sese, quae eorum legatis confirmasset, facturum esse; orare, ut item illi facerent, quae sibi eorum legati receperissent. Tum Cethagus, qui paulo ante aliquid tamen de gladiis ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensa, respondisset dixissetque se semper bonoruini ferramentorum studiosum fuisse, recitatis litteris debilitatus atque abiectus conscientia repente conticuit. Introductus est Statilius; cognovit et signum et manum suam. Recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam; confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo et quaesivi, cognosceretne signum. Adnuit, «Est vero», inquam, «notum quidem signum, imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam et cives suos; quae quidem te a tanto scelere
11 et iam muta revocare debuit». Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litterae. Si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit; post autem aliquanto, toto iam indicio exposito atque edito, surrexit; quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum iis, quam ob rem domum suam venissent, itemque a Volturcio. Qui cum illi breviter constanterque respondissent, per quem ad eum quotiensque venissent, quaesissentque ab eo,

nihilne secum esset de fatis Sibyllinis locutus, tum ille subito scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. Nam, cum id posset infinitari, repente praeter opinionem omnium confessus est.¹ Ita eum non modo ingenium illud et dicendi exercitatio, qua semper valuit, sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi impudentia, qua superabat omnes, improbitasque defecit. Volturcius vero subito litteras proferri¹² atque aperiri iubet, quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehementissime perturbatus. Lentulus tamen et signum et manum suam cognovit. Erant autem sine nomine, sed ita: «Quis sim, scies ex eo, quem ad te misi. Cura, ut vir sis, et cogita, quem in locum sis progressus. Vide, ecquid tibi iam sit necesse, et cura ut omnium tibi auxilia adiungas, etiam infimorum». Gabinius deinde introductus cum primo impudenter respondere coepisset, ad extremum nihil ex iis, quae Galli insimulabant, negavit. Ac mihi qui-¹³ dem, Quirites, cum illa certissima visa sunt argumenta atque indicia sceleris, tabellae, signa, manus, denique unius cuiusque confessio, tum multo certiora illa, color, oculi, voltus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terram intuebantur, sic furtim nonnumquam inter se aspiciebant, ut non iam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului,⁶ de summa re publica quid fieri placeret. Dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, duas senatus sine ulla variététe est secutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatus consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiae verbis am-¹⁴ plissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea res publica maximis periculis sit liberata. Deinde L. Flaccus et C. Pomptinus praetores, quod eorum opera fortis fidelique usus essem merito ac iure laudantur. Atque etiam viro fortis collegae meo, laus importitur, quod eos, qui huius coniuratio-¹⁵ nis participes fuissent, a suis et a rei publicae consiliis remo-¹⁶ visset. Atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura

abdicasset, in custodiam traderetur; itemque uti C. Cethagus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur; atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi prourationem incendiae urbis deposcerat, in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum, in P. Furium, qui est ex iis colonis, quos Faesulas L. Sulla deduxit, in Q. Annium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus, in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinius perductos esse constabat.
15 Atque ea lenitate senatus est usus. Quirites, ut ex tanta coniuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium novem hominum perditissimorum poena re publica conservata reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dis immortalibus pro singulari eorum merite meo nomine decreta est, quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit, et his decreta verbis est, « quod urbem incendiis, caede civis Italia m bello libera ssem ». Quae supplicatio si cum ceteris supplicationibus conferatur, hoc interest, quod ceterae bene gesta, haec una conservata re publica constituta est. Atque illud, quos faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactis indicis confessionibus suis, indicio senatus non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat, tamen magistratu se abdicavit, ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

7 Nunc quoniam, Quirites, consceleratissimi periculosissimi
16 que belli nefarios duces captos iam et comprehensos tenetis, existumare debetis omnes Catilinae copias, omnes spes atque opes his depulsis urbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina non mihi esse P. Lentuli somnum nec L. Cassi adipes nec Cethagi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille erat unus timendus ex istis omnibus, sed tam diu, dum

urbis moenibus continebatur. Omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, temptare, sollicitare poterat, audebat. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat. Iam ad certas res conficiendas certes homines delectos ac descriptos habebat. Neque vero, cum aliquid mandarat, conjectum putabat; nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret; frigus, sitim famem ferre poterat. Hunc ego hominen, tam acrem, tam audacem, tam paratum, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulisset (dicam id, quod sentio, Quirites), non facile hac tantam molem mali a cervicibus vestris depulisset. Non ille nobis Saturnalia constituisset neque tanto ante exitii ac fati diem rei publicae denuntiavisset neque commisisset, ut signum, ut litterae suae testes manifesti sceleris deprehenderentur. Quae nunc illo absente sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in re publica coniuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quodsi Catilina in urbe ad hanc diem remansisset, quamquam, quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam, cum ille in urbe hostis esset, tantis periculis rem publicam tanta pace, tanto otio, tanto silentio liberassemus.

Quamquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta et provisa esse videantur. Idque cum coniectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum vero ita praesentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos paene oculis videre possemus. Nam ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces ardoremque caeli, ut fulminum iactus, ut terrae motus relinquam, ut omittam cetera, quae tam multa nobis consulibus facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere di immortales viderentur, hoc certe, quod sum dicturus, neque praetermittendum neque relinquendum est. Nam profecto me-

moria tenetis. Cotta et Torquato consulibus complures in Capitolio res de caelo esse percussas, cum et simulacra deorum depulsa sunt et statuae veterum hominum deiectae et legum aera liquefacta et tactus etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus, quem inauratum in Capitolio parvum atque latetantem uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo qui dem tempore cum haruspices ex tota Etruria convenissent, caedes atque incendia et legum interitum et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasum adpropinquare dixerunt, nisi di immortales omni ratione placati suo 20 numine prope fata ispa flexissent. Itaque illorum responsum et ludi per decem dies facti sunt, neque res ulla, quae ad placandos deos pertineret, praetermissa est. Idemque iusserunt simulacrum Jovis facere maius et in excelso collocare et contra, atque antea fuerat, ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum et forum curiamque conspiceret, fore ut ea consilia, quae clam essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspici possent. Atque illud signum collocandum consules illi locaverunt; sed tanta fuit 9 operis tarditas, ut neque superioribus consulibus neque nobis 21 ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam aversus a vero, tam praeeeps, tam mente captus, qui neget haec omnia, quae videmus, praecipueque hanc urbem deorum immortalium nutu ac potestate administrari? Etenim, cum esset ita responsum, caedes, incendia, interitum rei publicae comparari et ea per cives, quae tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis. Illud vero nonne ita praesens est ut nutu Jovis optimi maxiimi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo iussu et coniurati et eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? Quo collocato atque ad vos senatumque converso omnia at senatus et vos; quae erant contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis. Quo etiam maiore sunt

isti odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam et non sim ferendus: ille, ille Juppiter restitit; ille Capitolium, ille haec templa, ille cunctam urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. Dis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi atque ad haec tanta indica perveni. Iam vero [illa Allobrogum sollicitatio, iam] ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus tam dementer tantae res creditae et ignotis et barbaris commissaeque litterae numquam essent profecto, nisi ab dis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. Quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae bellum populo Romano facere et posse et non nolle videatur, spem imperii ac rerum maximarum ultiro sibi a patriciis hominibus oblatam neglegerent vestramque salutem suis opibus anteponerent, id non divinitus esse factum putatis, praesertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerint? 10

Quam ob rem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria sup-23 plicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniungibus ac liberis vestris. Nam multi saepe honores-dis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione; togati me uno togato duce et imperatore vicistis. Etenim recor-24 damini, Quirites, omnes civiles dissensiones, non solum eas, quas audistis, sed eas, quas vosmet ipsi meministis atque vidistis L. Sulla P. Sulpicium oppressit; C. Marium custodem huius urbis, multosque fortes viros partim eiecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius consul armis expulit ex urbe collegam: omnis hic locus acervis corporum et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario; tum vero clarissimis viris imperfectis lumina ciuitatis extincta sunt. Ultus est huius victoriae crudelitatem postea Sulla: ne dici quidem opus est, quanta deminutione civium et quanta calamitate rei publicae. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro,

Q, Catulo ; attulit non tam ipsius interitus rei publicae luctum
25 quam ceterorum. Atque illae tamen omnes dissensiones erant
eius modi, quae non ad delendam, sed ad commutandan rem
publicam pertinerent. Non illi nullam esse rem publicam, sed
in ea, quae esset, se esse principes, neque hanc urbem confa-
grare, sed se in hanc urbe florere voluerunt. Atque illae tamen
omnes dissensiones, quarum nulla exitium rei publicae qua-
sivit, eius modi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae sed
internecione civium diiudicatae sint. In hoc autem uno post
hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale
bellum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit, quo in
bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cethego, Cassio con-
stituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in ho-
stium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut salvi om-
nes conservaremini, et, cum hostes vestri tantum civium su-
perfuturum putassent quantum infinitae caedi restisset, tau-
tum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset, et
urbem et cives integros incolumesque servari.

11 26 Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a nobis
praemium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumen-
tum laudis postulo praeterquam huius diei memoriam semp-
ternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia
ornamenta honoris, monumenta gloriae laudis, insignia condi-
et collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil ta-
citum, nihil denique eius modi quod etiam minus digni ad-
sequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostrae res alentur,
sermonibus crecent; litterarum monumentis inveterascent et
corroborabuntur; eandemque diem intellego, quam spero aeter-
nam fore, propagatam esse et ad salutem urbis et ad memo-
riam consulatus mei, unoque tempore in hac re publica duos
cives exstisse, quorum alter fines vestri imperii non terrae,
12 sed caeli regionibus terminaret, alter eiusdem imperii domi-
27 cilium sedesque servaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego
gessi, non eadem est fortuna atque condicio quae illorum, qui
externa bella gesserunt, quod mihi cum iis vivendum est, quos
vici ac subegi, illi hostes aut imperfectos aut oppressos reli-

querunt, vestrum est, Quirites, si ceteris facta sua recte prosunt, mihi mea ne quando obsint, providere. Mentes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent, ego providi, ne mihi noceant; vestrum est providere. Quamquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil ab istis iam noceri potest. Magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est, magna in re publica dignitas, quae me semper tacita defendet, magna vis conscientiae, quam qui neglegunt, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est enim in nobis is animus, Quirites, ut non 28 modo nullius audaciae cedamus sed etiam omnes inprobos ultro semper lacessamus. Quodsi omnis impetus domesticorum hostium depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit videndum, Quirites, qua condicione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae periculisque omnibus; mihi quidem ipsi quid est quod iam ad vitae fructum possit adquiri, cum praesertim neque in honore vestro neque in gloria virtutis quidquam videam altius, quo mihi lubeat ascendere? Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, 29 quaegessi in consulatu, privatus tuear atque ornem ut, si qua est invidia in conservanda re publica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. Denique ita me in re publica tractabo, ut meminerim semper, quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam iam est nox, venerati Jovem illum, custodem huius urbis ac vestrum, in vestra tecta discedite et ea, quamquam iam est periculum depulsum, tamen aequae ac priore nocte custodiis vigiliisque defendite. Id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

‘Ο πρῶτος κατὰ τοῦ Κατιλίνα λόγος λεχθεὶς κατ’ αὐτοῦ παρόντος εἶναι δῆντατος καὶ δρμητικώτατος· διότι ὁ δήτωρ, συγκαλέσας τὴν σύγκλητον, ἵνα ἀνακοινώσῃ τὴν εἰς αὐτὸν ἀποκαλυψθεῖσαν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα καὶ νὰ σκεφθῇ μετ’ αὐτῆς περὶ τῶν ληπτέων μέτρων, διετείλεται καὶ τὸν Κατιλίναν εἰσελθόντα εἰς τὴν σύγκλητον, δὲν ἡδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησίν του, ἀλλ’ ἔξεσπασε κατ’ αὐτοῦ χειμαζόρδης τόσον, ὥστε δὲ Κατιλίνας ἡναγκάσθη ν’ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πόλεως τὴν ἐπακολουθήσασαν νύκτα πρὸς τὸν Μάνλιον.

Τὴν χειμαζόρδη δρμητικότητα τοῦ πρώτου λόγου δὲν ἔχει οὔτε διεύτερος οὕτε δὲ τρίτος λόγος· διότι οὗτοι εἶναι ἀπλῆς καὶ ἡσυχοῦς πρὸς τὸν ἔμφοβον δικόμη λαὸν ἀφήγησις πάντων τῶν γενομένων καὶ τῶν ληφθέντων εἰς ἔξασφάλισιν μέτρων.

§§ 1—3 (μέρος).

1 Rem publicam . . . videtis: οἱ συνωμόται εἰχον σχεδιάσει ἄλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν νὰ θέσουν πῦρ εἰς δῶδεκα κατάλληλα μέρη τῆς πόλεως, ἄλλοι νὰ εἰσοδμήσουν ἔξ ἐνέδρας εἰς τὰς οἰκίας τοῦ ὑπάτου (τοῦ Κικέρωνος) καὶ ἄλλων πολλῶν χρηστῶν πολιτῶν καὶ νά τους φονεύσουν, καὶ τὸ χείριστον, πολλοὶ νέοι ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, κοινωνοὶ τῆς συνωμοσίας, νὰ φονεύσουν τοὺς ἔαυτῶν γονεῖς, ἔπειτα δὲ μετὰ τὸν ἔμπορησμὸν τῆς πόλεως καὶ τὴν σφαγὴν, νὰ ἔξοδμήσουν πρὸς τὸν Κατιλίναν, τὸν διπολὸν ἀνέμενον νὰ πλησιάσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ῥώμην (βλ. Sall. Cat. κεφ. 43).—Quirites=ῶ Κυριῖται, ἐνικὸς Quiris (καὶ Quiritis) γεν. Quiritis. ‘Ο ἐνικὸς Quiris ἐν ἀρχαϊκαῖς φράσεσι, π.χ. ἐν τῇ φράσει: ollus (=ille) Quiris leto datus est ἀπέθανεν δ.... Ῥωμαῖος πολίτης. Quirites ὀνομάζοντο κατ’ ἀρχὰς οἱ ἐκ τῆς πόλεως Cures εἰς Ῥώμην ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου λόφου (collis Quirinālis) μετοικήσαντες Σαβῖνοι καὶ μίαν μετὰ τῶν πρώτων κατοίκων ἀποτελέσαντες πολιτείαν· ὥστε ἡ πλήρης ὀνομασία ἡ περιλαμβάνουσα πάντας τοὺς Ῥωμαίους ἦτο populus Roma-

nus Quiritesque ή Quirites (et) Romani, ἀκόμη καὶ populus Romanus Quiritium· ὑστερον ἔμεινεν μόνον τὸ Quirites ώς ὄνομα πολιτικὸν (ὅχι ποτὲ στρατιωτικὸν) πάντων τῶν Ἀρωμαίων πολιτῶν. — vestros νὰ ἔννοηθῇ ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὰς λέξεις dona (vestra), fortunas (vestras), coniuges (vestras). — hoc domicilium (ἕδραν πρωτεύουσαν) clarissimi imperii, δηλ. τὴν Ἀρώμην, ἡτις καὶ domicilium imperii orbis terrarum καλεῖται = ἕδρα πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῆς οἰκουμένης. — hodierno die ἀφαιρ. χρον. deorum immortalium γεν. ὑποκειμ. εἰς τὸ amore. — summo amore ἀφαιρ. τοῦ ἀναγκαστ. αἰτίου. — laboribus (meis) consiliis (meis) periculis (meis) ἀφαιρ. δργαν. — e flamma=ex incendio, (e) ferro (τυνεκδοχὴ=ferreis armis, (telis, gladiis), coniuratorum. — ex faucibus fati ἐκ τοῦ φάρυγγος τοῦ πεπρωμένου (παράστασις τοῦ πεπρωμένου ώς ἀγρίου θηρίου). — eruptam, conservatam, constitutam κατηγορηματικαὶ μετοχαὶ ἐκ τοῦ videtis (ὅχι ἀπαρέμφατα, ἔννοουμένου τοῦ esse, διότι δηλοῦται κατάστασις) βλέπετε ἔξιηραγμένην σεσωσμένην, ἐστερεωμένην. — vobis δοτ. χαριστική. — et si=καὶ ἀν., καὶ ἀφοῦ πολλάκις καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ εἰ, εάν, καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ si ἔχουν αἰτιολογικὴν δύναμιν. — non minus (=magis) προσδιορίζει τὸ iucundi καὶ τὸ illustres. — quibus-quibus (diebus) ἀφαιρ. χρον. — quod-quod =διότι—salutis λέγεται ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ λεχθὲν conservam̄=διασφόρομεθα. — nascendi condicio incerta — ή κατάστασις, ή συνθήκη, ή τύχη τῆς γεννήσεώς μας εἶναι ἀβέβαια, ἀν δηλ. ἐγεννήθημεν ὑπὸ καλοὺς ή ὑπὸ κακοὺς οἰωνοὺς εἶναι ἀβέβαιον illum, qui hanc urbem condidit δηλ. τὸν Ἀρωμόν, ὃν ἀποθεωθέντα Quirinum ὠνόμασαν καὶ τὰ Quirinalia πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τῇ 17 Φεβρουαρίου ὥρισαν νὰ ἐορτάζωνται benevolentia (ἐνν. πόστρα)=gratia, διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης μας, famaque καὶ διὰ τῆς εὐλογίας μας, διὰ τῶν ἐπαίνων μας, διὰ τῆς ὑστεροφημίας μας. Οἱ ἔπαινοι μας εἶναι ἐκδήλωσις τῆς εὐγνωμοσύνης μας. — esse μετ' ἐμφάσεως προετάχθη. — debetit ὅχι: θὰ ὀφείλη, ἀλλά: θὰ εἶναι πρέπον, θὰ προσήκῃ, θὰ πρέπῃ. — is, qui... servavit οὗτος ἵτο αὐτὸς ὁ Κικέρων, conditam amplificataμque ἰδομένην καὶ μεγαλωμένην, καὶ μεγάλην οὖσαν. — templo oī (μεγαλύτεροι) ναοί, delubra τὰ (μικρότερα) ιερά. — subiectos (ignes) ὑποβεβλημένα, ὑφημιμένα (πυρά). — circumdatosque καὶ περὶ τὴν πόλιν τεθειμένα, ὡστε νὰ ἔχωσιν

αὐτὴν περιέχωσει. — idemque (nos) καὶ οἱ ἔδιοι (ἡμεῖς). — in rem publicam κατὰ τῆς πολιτείας. — destrictos gladios τροβηγμένα ξίφη. — rettudimus ἀπεστομώσαμεν, ἀπεκρούσαμεν. Ὁ ἐνεστῶς rettundo ὁ παραχ. rettudi (ἐκ τοῦ rettetudi προβλ. rep-puli ἐκ τοῦ re-pe-puli, ret-tuli, ἐκ τοῦ retetuli). — mucronesque eorum (gladiorum) reiecimus καὶ τὰς αἰχμὰς αὐτῶν ἀπετρέψαμεν, ἀπεσείσαμεν. — a iugulis nostris (ἀπὸ τῶν ἡμετέρων λαιμῶν) ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἡμῶν, προβλ. τὸ δόμιμα iugulo, -avi, -atum, -are = ἀποσφάττω. Ὁ δήτωρ θέλει νὰ παραστήσῃ ὅτι τόσον ἐπικείμενος καὶ ἀφευκτὸς ἡτο ὁ κίνδυνος, ὥστε οἱ συιωμόται[λε]ιχον σύρει τὰ ξίφη ἔτοιμοι νὰ πλήξουν τοὺς πολίτας. — ut... possitis = ἵνα δυνηθῆτε. — et quanta.. investigata καὶ πόσον μεγάλα (κατηγορούμενον) ἀνεκαλύψθησαν ὅτι ἦσαν. — et quam manifesta comprehensa sint καὶ πόσον φανερὰ ἐπιασθησαν. comprehensa = comprehensa, — et qua ratione καὶ πῶς, καὶ κατὰ τίνα τρόπον. — et quanta... et quam... et qua... sint πλαγία ἐρώτησις ἐκ τοῦ scire ἔξηρτημένη.

§§ 3—8 (μέρος).

3 Principio.... Ἐντεῦθεν ἀρχεται ἡ διήγησις τῶν γενομένων^o τὰ προηγούμενα ἀποτελοῦν τὸ προοίμιον τοῦ λόγου. Τὸ principio, ἀφαιρετ. τοῦ principium, ἐνταῦθα κεῖται ἐπιρρηματικῶς (= κατ' ἀρχάς, κατὰ πρῶτον) καὶ εἰσάγει ἀπλῶς τὴν διήγησιν, δὲν ἀνήκει δηλ. ὡς προσδιορισμὸς εἰς ἴδιαν τινὰ λέξιν τῆς προτάσεως ἡδύνατο καὶ νὰ λείπῃ. — e r u p i t ἔξωρμησε, βίᾳ ἔξηλθε, ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ τάχιστα· τοῦτο ἔγινε τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρίου (ἴδε εἰσαγωγήν, σελ. 5).^o Ωστε ἔγινε πρὸ ἀρκετῶν ἡμερῶν, ὅχι paucis ante diebus, ὡς λέγει ὁ δήτωρ θέλων νὰ δικαιολογηθῇ, διότι δὲν ἐνήργησε ταχύτερον τὴν ἀνακάλυψιν τῶν ἐν Ρώμῃ ὑπολειφθέντων συνωμοτῶν. — ut: ὡς, καθώς, ἀφοῦ (χρονικὸς σύνδεσμος. — cum... reliquisset ἔγκαταλειπὼν ὅπισθ. Romae ἐν Ρώμῃ. — sceleris sui socios = coniuratores· τὸ ἐπίθετον socios μετὰ γενικῆς ὡς κοινωνίας σημαντικόν. — quem ad modum... πλαγία ἐρώτησις. — possemus ἐτέθη παρατατικός, διότι ἡ πρότασις αὕτη ἔξαρταται ἐξ ιστορικοῦ χρόνου προvidi, ὅπερ εἶναι ιστορικὸς παρακείμενος. — Nam iūm cum... eiciebam τοῦτο ἔγινετο τῇ 8ῃ Νοεμβρίου, ὅτε εἶπε τὸν πρῶτον κατὰ

Κατιλίνα λόγον, ἐν τῷ ὅποιώ μετὰ πολλοῦ δισταγμοῦ ὁ Κικέρων πα-
ράτρυνε τὸν Κατιλίναν νὰ φύγῃ ἐκ Ῥώμης, φοβούμενος μήπως ἔξε-
γειρην καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον καὶ τὴν δργὴν τῶν πολιτῶν, διότι
Ῥωμαῖον πολίτην, καὶ δὴ μέλος τῆς συγκλήτου, ὅθει εἰς ἔξορίαν.—
πον επὶμ iam vereor=διότι πλέον δὲν φοβοῦμαι, καθ' ὃσον ὁ
Κατιλίνας εἶχε πλέον κηρυχθῆ φανερὰ πολέμιος τῆς πατρίδος καὶ
οἱ συνωμόται αὐτοῦ οἱ ἐν Ῥώμῃ μείναντες, είχον ἐπ' αὐτοφώρῳ συλ-
ληφθῆ ἔξ ἐπιστολῶν, τὰς δποίας είχον ὀώσει εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν
Ἀλλοφρόγων, είχον δὲ καὶ οἱ Ἰδιοὶ ἐν τῇ συγκλήτῳ πρὸ μικροῦ ὅμο-
λογήσει τὴν συνενοχήν των εἰς τὴν συνωμοσίαν — huius verbi δηλ.
eiciendi (eiciebam). — cum illa (invidia)... δηλαδὴ quod (Catili-
na) vivus (ex urbe) exierit (τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρ.). — cum...
(sit) ἐπαιδή, διότι μετὰ τὸ αἰτιολογικὸν cum τίθεται ὑποτακτικὴ
συνήθως. — quod vivus exierit διότι ζῶν (ἐκ τῆς πόλεως) ἔξηλθε
exierit παρακείμ. ὑποτακτ. — sed tūm, cum illum exterminari vo-
lebam, μετριάζει τὴν προτέραν φράσιν: tūm cum... eiciebam =
ἄλλα (ἅς εἴπω μετριώτερον) τότε, ὅτε ἥθελα ἐκεῖνος νὰ εἶναι ἔξω
τῶν ὅρίων (termini) τῆς πόλεως. — simil =una cum illo (Catili-
na). — Atque (ego ut vidi); ή σχέσις πρὸς τὰ προηγούμενα εἶναι
ἀντιθετική, ὅτε τὸ atque = sed, sed tamen: ἐνίστε προστίθεται
καὶ τὸ tamen καὶ τότε εἶναι καταφανεστέρα ή ἀντιθετική δύναμις
τοῦ atque, πρβλ. κατωτ. §. 25: atque illae tamen omnes dissen-
siones erant eius modi. — nobiscum οὕτω πάντοτε ἀντὶ cum no-
bis. — et Romae remansisse καὶ δτι ἔμειναν δπίσω ἐν Ῥώμῃ (μὴ
συνεξελθόντες μετὰ τοῦ Κατιλίνα): — in eo ἐν τούτῳ ποῖον εἶναι
τοῦτο, δηλοῦται διὰ τῆς ἐπομένης τελικῆς προτάσεως ut... sen-
tirem ac viderem. Ἐν τῇ τελικῇ ταύτῃ προτάσει ἐτέθη παρατα-
κός sentirem-viderem, διότι ή πρότασις ἔξαρτᾶται ἐκ χρόνου ἴστο-
ρικοῦ (consumpsi): διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ἐν ταῖς πλαγίαις ἐρω-
τηματικαῖς προτάσεσι quid agerent, quid molirentur τίθεται παρα-
τατικός, διότι ἔξαρτωνται ἐκ τῶν ἴστορικῶν χρόνων sentirem-vide-
rem. — ut, quoniam... comprehendenderem ἄλλη τελικὴ πρότασις
ἔξαρτωμένη ἐκ τῆς ἐννοίας τῶν προηγούμενων ή δποία εἶναι: Ἐπρεπ-
τον δὲ οὕτω ίνα... συλλάβω — quoniam... faceret μετὰ τὸν αἰ-
τιολογικὸν σύνδεσμον quoniam ἀκολουθεῖ δριτικὴ ἔγκλισις κανο-
κῶς, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐτέθη ὑποτακτικὴ (faceret), διότι τὰ ἐν τῇ προ-

τάσει ταύτη λεγόμενα ἡσαν τὸ **ἄλλοτε** (ὅτε δηλαδὴ ἐνήργει ἐκεῖνα) διανόημα τοῦ Κικέρωνος. — minorem (siderem) **πολὺ δλιγην'** καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς τῶν ἐπιθέτων σημαίνει πολλάκις τὸ (**πάρα**) **πολὺ** ἢ τὸ **πώς**, **κάπως** (συγκριτικὸν ἀπόλυτον): πρβλ. Θουκ. 7, 80, 4: τὸ δὲ Δημοσθένους (στράτευμα)... ἀπεσπάσθη τε καὶ **ἀτακτότερον** (=πολὺ ἀτάκτως) ἔχωρει. — minorem fidem faceret πολὺ δλιγην πίστιν ἔκαμνε, πολὺ δλιγον ἐπειθε. — ut... rem ita comprehendenderem (deprehenderem), ut... ἵνα συλλάβω (πιάσω) τὸ πρᾶγμα οὗτως (τόσον φανερό), ώστε νά...—animis (vestris) saluti vestrae provideretis: τὸ provideo μετὰ δοτικῆς (χαριστικῆς)=**προνοῶ** ὑπέρ..., μετ' αἰτιατ.=προσορῶ, προβλέπω.—oculis ἀφαιρετ. δργανική. — providere-
tis.... videretis παρατηρητέα ἢ δμοιότης τοῦ τέλους τῶν δύο προ-
τάσεων (**παρονομαστα** - adnominatio). — Transalpini = in Gallia
Transalpina.—belli Transalpini (excitandi) et tumultus Gallici
excitandi (causa) σύνταξις παθητική, ἢ, ὡς συνηθέστερον λέγεται,
γερουνδιακῇ ἔλξις, ἀντὶ (causa) excitandi bellum Transalpinum
et tumultum Gallicum=(χάριν) τοῦ ἔξεγεραι πόλεμον ἐν τῇ πέραν
τῶν Ἀλπεων Γαλατίᾳ καὶ προκαλέσαι **πανικόν** —tumultus (ἐκ τοῦ
tumeo) εἶναι ὁ αἰφνίδιος, ἀκήρουντος, τρομερὸς πόλεμος καὶ ἢ ἐκ
τούτου ἀναστάτωσις (ἀνακατωσοῦρα) καὶ ὁ τρόμος τοῦ λαοῦ, δθεν
καὶ ὁ Κικέρων ἥρμήνευε τὴν λέξιν timor multus. Τοιοῦτος πόλε-
μος διὰ τὴν Ῥώμην ἦτο ὁ ἐν ἔτει 373 π. Χ. Γαλατικὸς πόλεμος
(tumultus Gallicus) ἐπίσης πᾶς ἐσωτερικὸς (δούλων ἢ ἐμφύλιος
μεταξὺ τῶν πολιτῶν) πόλεμος εἶναι tumultus, διότι εἶναι αἰφνίδιος,
ἀκήρουντος, τρομερός. Ἐνταῦθα τὸ ἐπίθετον Gallicus ὑπενθυμίζει
μᾶλλον τὸν Γαλατικὸν ἐκεῖνον πόλεμον (tumultus Gallicus = πό-
λεμος τόσον τρομερός, ὅσον ἐκεῖνος ὁ Γαλατικός, τοῦ ἔτους 373 π.Χ.,
ἔξ οὐ ἐπαθεν ἢ Ῥώμη πανικὸν) παρὰ πόλεμον ἐσωτερικόν, ἐσωτε-
ρικὴν ἐν τῇ ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίᾳ ἔξεγερσιν (ὡς ἔξηγοιν
ἄλλοι κατὰ τὸ χωρίον Κικέρο. Phil. 8, 3), ἀφ' οὖ μάλιστα οἱ πρέ-
σβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, ἔλαβον ἐντολὴν παρὰ τῶν συνωμοτῶν νὰ
ἐνεργήσουν μόνον ἐν τῇ ἑαυτῶν χώρᾳ, ἢ δποία ἦτο ἐν τῇ πέραν τῶν
Ἀλπεων Γαλατίᾳ.—esse sollicitatos=οἱ μυηθέντες τὴν συνωμο-
σίαν (παρ) ἐκινήθησαν εἰς συμμετοχὴν αὐτῆς eodemque itinere =
καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πορείᾳ τῆς οίκαδε ἐπιστροφῆς των. Οἱ πρέσβεις τῶν

Αλλοι βρόγων ἐπιστρέφοντες ἐκ Ρώμης διὰ τῆς Ἐτρουσίας εἰς τὴν χώραν των ἔλαβον ἐντολὴν πορὰ τῶν συνωμοτῶν, τοῦ Λέντλου καὶ τῶν ἄλλων, νὰ περάσουν καὶ ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κατιλίνα, ὅπερ ἦτο παρὰ τὴν πόλιν Faesulas ἐν τῇ βορειοανατολικῇ Ἐτρουσίᾳ, καὶ νὰ συνεννοηθοῦν καὶ μετ' αὐτοῦ ὡς ἀρχηγοῦ τῆς συνωμοσίας. — comitem (cum-eo), συνοδίην, συνοδοιπόρον. — ad Catilinam... litteras ἐπιστολὰς ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν Κατιλίναν. — facultatem ἐνκαιρίαν. — oblatam (esse) τοῦ offero, — ut.... ut tota res: ἐνεκα τῆς παρεμπεσούσης προτάσεως (quod.... immortibus) ἐπαναλαμβάνεται δὲ (τελικὸς) σύνδεσμος ut ἔξαρταται δὲ ἡ τελικὴ αὐτὴ πρότασις (ut... deprehenderetur ἀπὸ τῆς φράσεως facultatem nisi ob atam (esse). — amantissimos rei publicae viros μάλιστα φιλοπόλιδας ἀνδρας τὸ rei publicae γεν. ἀντικεῖμ. — ad me (vocavi)=πρὸς ἔμαυτόν, εἰς τὸν οἰκόν μου (ἐκάλεσα). — quid.... placaret πλαγίᾳ ἐρώτησις ἀπὸ τοῦ ostendi ἔξαρτωμένη. — illi autem δηλ. δ L. Flaccus καὶ δ C. Pomptinus. — qui... sentient: ἐπειδὴ ἡ πρότασις εἶναι ἀναφορικὴ αἰτιολογική, (qui=cum iī ἐπειδὴ οὗτοι), οὕτως εἴναι αὐτῇ ὑποτακτική. — negotium τὸ ἔργον νὰ συλλαβούν τοὺς πρόσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ τὸν Τίτον Οὐολτούρκιον μὲ τὰ πρὸς τὸν Κατιλίναν καὶ τὰς πόλεις τῶν Ἀλλοβρόγων γράμματα τῶν συνωμοτῶν. — pontem Mulvium ἡ γέφυρα αὕτη ἦτο ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως πρὸς τὸ βορειότατον τῆς πόλεως μέρος. Διὰ τῆς γέφυρας ταύτης θὰ διήρχετο ἡ συνοδία τῶν Ἀλλοβρόγων, ἐὰν ἐβάδιζον τὴν ὁδὸν viam Flaminiam, ἡ ὧποία μετὰ τὴν γέφυραν Μουλβίαν διεσχίζετο εἰς τὴν ίδιως viam Flaminiam καὶ εἰς τὴν viam Cassiam, δι' ἣς θὰ ἤχοντο εἰς τὴν Ἐτρουσίαν (Faesulas). — villis: villas οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλουν τὰς ἔξω τῆς πόλεως ἐν ταῖς Ἰδιοκτησίαις εὐπόρεων πολιτῶν κατεσκευαζομένας οἰκίας, τῶν ὧποίων μέρος μὲν ἔχοντιμενεν εἰς κατοικίαν τῶν καλλιεργούντων τοὺς ἀγροὺς ἀνδρῶν (villa rustica) μέρος δὲ εἰς ἀποθήκευσιν τῶν καρπῶν (villa fructuaria) τοιαύτας δὲ villas ἐννοεῖ ἡ ταῦθα ὁ ὁρτωρ. Ἐνίστε κατεσκευάζετο καὶ Ἰδιαίτερον μέρος πολυτελέστερον, ὅπερ ἔχοντιμενεν εἰς ὀλιγόμηνον κατοικίαν τοῦ Ἰδιοκτήτου (villa urbana). 'Αλλ' ὑπῆρχον, καὶ villae urbanae (ἐπαύλεις) ἀποκλειστικῶς εἰς θερινὴν διαμονὴν εὐπόρων Ῥωμαίων πολιτῶν, ὧποῖαι καὶ αἱ σημεριναὶ κατ' ἔκεινας εὐπόρων. bipertito fuerunt ἐδιδάχθησαν, εἰς δύο διηδομασθεῖσαι villae. — bipertito fuerunt ἐδιδάχθησαν, εἰς δύο διηδομασθεῖσαι villae.

φέθησαν. — eodem in eundem locum δηλ. ad pontem Mulvium in proximitate villis. — et ipsi (L. Flaccus et C. Pomptinus)... et ego... ἀντιδιαστολή. — cuiusquam γεν. ὑποκειμ. εἰς τὸ suspicio-
ne = χωρὶς κανεὶς νὰ ὑποπτεύσῃ. — ex praefectura Reatina ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Ρεάτου: τὸ Reate Ρέατον ἦτο πόλις Σαβινική, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τρίτου Σαμνιτικοῦ πολέμου (290 π. Χ.) ὑπειχθη ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐγένετο praefectura. τ.ε. πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἔστελλετο ἐκ Ρώμης praefectus iure dicundo, δηλ. ἄρχων δικαιοδότης, διότι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης δὲν ἦσαν τέλειοι πολίται, ἀλλὰ cives sine suffragio· ἄρχοντα δικαιοδότην ἐπομένως δὲν ἦδύναντο αὐτοὶ νὰ ἐκλέξουν. Οἱ Κικέρων ἦτο patronus τῶν Ρεατίνων καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ προτίμησις αὐτῶν εἰς μίαν τοιαύτην σοβαρὰν ἀποστολήν. — quorum opera utor (ῶν τὴν ἐργασίαν εἴτε ὑπηρεσίαν μεταχειρίζομαι) τοὺς ὅποιους μεταχειρίζομαι. —
6 Interim ἐν τῷ μεταξύ, καθ' ὃν χρόνον αὐτοὶ ἐφύλαττον παρὰ τὴν Μουλβίαν γέφυραν. — tertia fere vigilia exacta = ὅτε σχεδὸν είχε τελειώσει ἡ τρίτη νυκτοφρούρα. Οἱ Ρωμαῖοι διῆρουν τὴν φρουρὰν τῆς νυκτὸς εἰς τέσσαρα ἵσα μέρη (prima vigilia, secunda vigilia, tertia vigilia, quarta vigilia), ὥστε ἕκαστος φρουρός, κάθε νούμερο ἢ βάσις ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ἐφύλαττε κατὰ μέσον δρονὸς τὸ δρόμον τὸ tertia fere vigilia exacta ἀντιστοιχεῖ περίπου πρὸς τὴν τρίτην παρ'. ἡμῖν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὅραν. — pontem [Mulviump]: ἐπειδὴ ἀνωτέρῳ ἐλέχθη ὅτι οἱ περὶ τὸν Φλάκκον καὶ Πομπηίνον κατέλαβον pontem Mulvium, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναληφθῇ ἐνταῦθα τὸ Mulvium, ἀρκεῖ μόνον τὸ pontem διὰ τοῦτο ἔρμηνευτάλ τινες ἐγκλείουν ἐν ἀγκύλαις τὴν λέξιν. — [magno comitatu]: καὶ οἱ πρόσθιεις τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ ὁ Volturcius εἰχον βεβαίως ἀκολούθους τινάς, ἀλλ' οὐκ πολλούς, ὥστε νὰ λέγεται magno comitatu: οὐδὲ εἶναι φανερὸς ἐνταῦθα λόγος τις, ὥστε νὰ λεχθῇ πανηγυρικῶτερον ἢ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς τὸ magno comitatu. Διὰ τοῦτο κρίνομεν τὰς λέξεις μεταγενέστερον παρέμβλημα. — pontem... ingredi νὰ εἰσβαίνουν εἰς τὴν γέφυραν, νὰ πατοῦν ἐπὶ τῆς γεφύρας. — unaque Volturcius μαζὶ μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ Οὐολτούρκιος. — in eos ἐπ' αὐτούς, κατ' αὐτῶν. — educuntur... gladii σύρονται ξίφη· συνηθέστερον λέγεται (de) stringere gladios = σύρειν τὰ ξίφη, ξιφουλκεῖν. — prætoribus... solis ὅτι ἡ ἐνέδρα ἔκεινη ἦτο κατὰ τῶν Ἀλλο-

βρόγων καὶ τοῦ Οὐοκτουρκίου, ἐγνώριζον μόνον οἱ πραιτώρες οὐδεὶς ἄλλος, οὐδὲ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, οἱ δποῖοι τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχον ἐπικοινωνίσει κρυφώς μὲ τὸν Κικέρωνα, καὶ εἶχον ἀναγγεῖλει εἰς αὐτόν, ὅτι ἔμελλεν νὰ ἀναχωρήσουν μετὰ τοῦ Οὐοκτουρκίου διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κατιλίνα. Ταχέως δμως οἱ Ἀλλόβρογες ἐνόησαν ὅτι οἱ κατ' αὐτῶν ἐκ τῆς ἐνέδρας ἐπιτεθέντες ἦσαν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος τεταγμένοι καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς πραιτώρας ἀμελλητὶ (sine mora, Sall. Cat. 45).—interventu P omptini atque Flacci πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐκ συνθήματας δοθέντος ὑπὸ τῶν πραιτώρων ἐκ τῆς ἐνέδρας, ἐξώρμησαν πρῶτοι, ὡς εἰκός, οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἀνδρες καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν πρέσβεων· ἔως δὲ νὰ φθάσουν οἱ πραιτώρες, εἶχον λάβει ἐκατέρωθεν στάσιν ἐχθροικήν, οἱ μὲν ἐπιτιθέμενοι, οἱ δὲ ἀμυνόμενοι· τοῦτο δὲ ἐννοεῖται διὰ τῶν ἐπομένων λέξεων (*pugna*) quae erat commissa.—in eo comitatu= in eorum comitatu, ἐν τῇ συνοδείᾳ αὐτῶν, δηλαδὴ ὅσα γράμματα, ἐπιστολὰς τῶν συνωμοτῶν εἶχον οὗτοι εἴτε πρὸς τὸν Κατιλίναν εἴτε πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἀλλοβρόγων (Sall. Cat. 44).—integris signes (ἀραιοτε, ἀπόλυτος) ἀθίντων (ἴταρα βιάστων) ὄντων τῶν σημείων (τῶν σφραγίδων). Ἀπὸ τὸν Σαλλούστιον (Cat 44) μανδάνομεν ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων κατὰ (μυστικήν) συμβουλὴν τοῦ Κικέρωνος (ex praecepto Ciceronis) ἐζήτησαν παρὰ τῶν συνωμοτῶν iusurandum, quod signatum (= ἐσφραγισμένον) ad cives suos perferrent, διότι ἄλλως δὲν ἥτο εὔκολον νὰ τους πείσουν νὰ συμμετίσχουν τῆς συνωμοσίας.—ípsi... deducuntur αὐτοὶ (οἱ πρέσβεις καὶ ὁ Οὐοκτούρκος) ἀπάγονται, ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ προηγούμενον litterae (traduntur) παρατηρητέον τὸ διμοιοτέλευτον τῶν δύο κώλων traduntur-educentur. — cum iam dilucesceret ὅτε πλέον ἥρχισε νὰ διαφέγγῃ ἡ ἡμέρα, νὰ ὑποφέσῃ, περὶ τὰ ἐξημερώματα. πρβλ. diluculum τὸ λυκανγές.—horum omnium scelerum γεν. ἀντικειμ. εἰς τὸ machinorem. — Cimbrum Gabiniūm εἰς ἐκ τῶν συνωμοτῶν τοῦ Κατιλίνα τὸ πλῆρες ὄνομα του παρὰ Σαλλούστιο (17,4) εἶναι P. Gabinius Capito· ἔδω βλέπομεν ὅτι ἔχει ἀντὶ τοῦ Capito τὸ ἐπώνυμον (cognomen) Cimbrus, ὅπερ μάλιστα κανονικῶς ἐπρεπε νὰ τεθῇ μετὰ τὸ Gabiniūm· διότι ἡ σειρὰ τῶν ὄντων γεντικῶν ὄνομάτων ἥτο προωνύμιον (praenomen), ὄνομα (nomen gentile ἡ gentilicium) καὶ ἐπωνύμιον (cognomen). "Οτε γράφωνται καὶ τὰ τοία

δόνοματα ἥ καὶ μόνον τὰ δύο πρῶτα, τὸ προσωνύμιον γράφεται πάντοτε συντετμημένον (Πλούτ. αἴτ. ϕωμ. 103: τὰ δὲ πρῶτα τῶν ὄντων οὐχ ὀλογραφοῦσιν, ἀλλ᾽ ἡ διέξις γράμματος... ἥ διὰ δυοῖν... ἥ διὰ τριῶν (γράφουσι)...). — ad me πρὸς ἐμαυτόν, εἰς τὸν οἶκόν μου. — nihil-dum οὐδέν πω, οὐδὲν ἀκόμη. — credo, quod... praeter consuetudinem vigilas(ve)rat: ταῦτα λέγονται μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας καὶ μετὰ ὑπαινιγμοῦ πρὸς τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντλου (ίδε § 16 τοῦ λογου τούτου καὶ τὴν ἔκει σημείωσιν). Τὸ credo συνηθέστατα μεταχειρίζεται ὁ Κικέρων ἐν ταῖς εἰρωνείαις ἐπίσης καὶ τὸ ut opinor, καὶ nisi fallor. — in litteris dandis παθητικὴ σύνταξις (γερουνδιακὴ Ἑλλησις) ἀντί: (in dando litteras) δπερ οὐδέποτε λέγεται.

7 — Cum ἔναντι ωματικόν, ἐν φ. — summis et clarrisimis... viris δοτική ἀνήκουσα εἰς τὸ κατωτέρῳ placeret. — qui (viri) audita re convenerant οἱ ὅποιοι (ἀνδρες) ἀκούσαντες τὸ γεγονός (τὸ παρὰ τὴν γέφυραν Μουλβίαν) εἶχον συρρεύσει — frequentes συχνοί, πάνυ πολλοί, permulti. — ad πε εἰς τὸν ἔμδον οἶκον. — prius aperiri quam deferri: δὲν εἶναι χρονικὸς σύνδεσμος ἐνταῦθα τὸ prius-quaestum (διότι τοίτε ἐπρεπε ν' ἀκολεύθησῃ ἐριστικὴ ἥ ὑποτακτικὴ ἔγκλισις), ἀλλὰ ἔκατέρᾳ λέξις διασώζει τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς, prius=πρότερον, quam = ἥ. — prius aperiri ἐγίνετο συζήτησις, ἀν ἐπρεπε τὰ κατασχεθέντα γράμματα νὰ κομισθοῦν εἰς τὴν σύγκλητον ὡς εἶχον ἐσφραγισμένο, ἥ νὰ ἀνοιχθοῦν πρότερον ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐφρόνουν (placeat ei), ὅτι ἐπρεπε πρότερον νὰ ἀνοιχθοῦν ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος, πρὸν νὰ κομισθοῦν εἰς τὴν σύγκλητον, πρὸς τὴν δόποίαν μάλιστα ἐνόμιζον διτὶ ίσως δὲν ἐπρεπε νὰ γίνη καὶ ἀλλὰ λόγος, ἀν αἱ ἐπιστολαὶ δὲν περιεῖχόν τι ἀποκαλυπτικὸν διὰ τὴν συνωμοσίαν (si nihil esset inventum). ὁ Κικέρων ὅμως ἀντέτεινεν εἰς τὴν γνώμην ταύτην καὶ αἱ ἐπιστολαὶ ἐκομίσθησαν ἐσφραγισμέναι (integris signis § 6) πρὸς τὴν σύγκλητον — si nihil esset inventum ἐτέθη ὑπερσυντ. τῆς ὑποτακτ., διότι ὁ λόγος εἶναι πλάγιος καὶ ἔξαρτάται ἐξ ιστορικοῦ χρόνου (placeat ei). ὁ εὐθὺς λόγος ἵτο: nihil erit inventum (τετελ. μέλ.) = ἐὰν εὑρεθῇ τίποτε. — ien eie ἀνεν εὐλόγου αὐτίας, γιὰ ψύλλου πήδημα — tumultus ἀναστάτωσις, θόρυβος. — negavi me esse factum ἔλλ. οὐκ ἐφην ταῦτα ποιῆσειν, δηλαδὴ ἥ ἀρνησίς ἐν φ κυρίως ἀνήκει εἰς τὸ ἀπαρέμφατον, προληπτικῶς τίθεται πρὸ τοῦ

τικοῦ ἢ δοξαστικοῦ) ὁμίλος, ἐξ' οὗ ἔξαρταται τὸ ἀπαρέμφατον,
λ. κατωτέρῳ: non arbitrabar... esse pertimescendam = ar-
bar non esse pertimescendam. — ut... non... deferrem
εὐ μὴ κομίσω. — de (pericolo publico) προκειμένου περὶ... —
silium publicum κοινὸν συνέδριον, ἢ σύγκλητος. — rem integrum
πρᾶγμα ἀθικτόν, ἀκήρατον, ἀπαροβίαστα τὰ γράμματα, — si ea...
si πολλάκις εἶναι ἀντὶ τοῦ et si ἢ etian s' = εἰ καί διὰ τοῦτο δὲ
ἐν τῇ κατόπιν ἐπακολουθούντη κυρίᾳ προιάσει — ἀποδόσει τίθεται
ἡγήσις τὸ τamen. — ea, quae erat ad n.e delata δηλ. al litterae,
ae erant in comitatu Allobrogum, τὰ ἐσφραγισμένα γράμματα.
ώ, λέγει δὲ Κικέρων, καὶ ἄνευ τῶν κατασχεθέντων ἐκείνων γράμ-
μων δὲν ἐθεώρουν ὑπερβολικὴν οὐδεμίαν περὶ τῆς πολιτείας φρον-
τική, ἐφ' ὅσον τηλικοῦτος κατ' αὐτῆς ἀπὸ μέρους τῶν συνωμοτῶν
ὑνος ἐπεκρέματο. — non arbitrabar... esse mihi nimiam di-
lentiam pertimescendam: 'Η ἐννοια εἶναι: πιθανὸν οἱ ἄλλοι
εὑρισκον ὑπερβολικὸν τὸν φέρον μου καὶ νά με κατηγόρουν διὰ
μέτρα τὰ διοῖα ἐλάμβανα' ἀλλὰ ἐγὼ ἐνόμιζα διὰ δὲν ἐπρεπε νά
βδῶμαι αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, ἀφοῦ ἐπρόκειτο διὰ τῶν μέτρων
νά προλόγῳ μεγάλους κινδύνους ὀπειλοῦντας τὴν πατρίδα. —
nimiam diligentiam λέγετοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ τεμε-
— senatum... ecēgi (διὸ) συνεκάλεσα τὴν σύγκλητον. — fre-
quentem προληπτικὸν κατηγορούμενον εἰς τὸ senatum = πλήθουσαν
ἀπαρτίᾳ οὖσαν) τὴν σύγκλητον. 'Η σύγκλητος ἡτο ἐν ἀπαρτίᾳ,
παρῆσαν τούλαχιστον διακόσιοι συγκλητικοί οἱ πάντες συγκλη-
τοὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Κικέρωνος ἡσαν περὶ τοὺς ἐξακοσίους. —
erēa ἐν τῷ μεταξύ, ἔως νά συνέλθῃ ἡ σύγκλητος. 'Η σύγκλητος 8
νονικῶς συνήρχετο καὶ ἐσυνεδρίαζεν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ (in curia
stilia) ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, μάλιστα ναοῖς (in templis).
τε συνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος in aeden Concordiae (Sall. Cat.
). — admōnitū Allobrogum καθ' ὑπόδειξιν τῶν Ἀλλοβρόγων πρέ-
ων. — qui... efferret — ut is... efferret δοτις νά... (ἀναφο-
ὴ τελικὴ πρότασις) — ex aedibus Cathegi ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Κε-
γον· aedes (ἐν.) ὁ ναός, aedes (πληθ.) ὁ οἶκος, ἡ οἰκία. — si quid
orūm esset ἀν ἡσαν τίκτε δηλαδ quid telorūp: ἡ λατινικὴ
δοσσα ἔχει τὴν ἴδιότητα νά συντάσσῃ οὐδέτερα ἐπιθέτων ἢ ἀντωνυ-
μ μετά γενικῆς (ἐνικοῦ ἢ πληθυντικοῦ) ἡ δοτια δχι δρῶς πάν-

τοτε λέγεται διαιρετική, ώς καὶ τὸ παρὸν χωρίον σαφῶς δευκνύπτεται νὰ λέγεται γενικὴ τοῦ εἰδινοῦ ἢ περιεχομένου (genetivus generis). Όμοιαι εἰναι καὶ αἱ διάγονα κατωτέρῳ ἐκ τοῦ numeri ἔξαρτώμεναι γενικαὶ sicarum et gladiorum.—efferet νὰ φέρῃ ἀλλεὶ ποὺ ἐκρύπτοντο ἔξω εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὸ κοινὸν καθολού. — ex quibus δηλ. aedibus. Ως καὶ ὁ Πλούταρχος (βίοι Κριῶνος κεφ. 19) ἀναφέρει, ενδρέθησαν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Κεδήγου ποιότητα, αἱ δύο πλαταί, πλεῖστα δὲ ξίφη καὶ μάχαιραι νεόθηκτοι ἀπαστατάσθιαν sicarum-gladiorum αἱ μὲν sicae (μάχαιραι) ἥσαν βραχεῖαι καὶ νόστομοι, ἐπικαμπεῖς, οἱ δὲ gladii (ξίφη) ἥσαν ἀμφίστομοι εὐθύναι μαχαιρότεροι τῶν μαχαιρῶν.

§ § 8—13 (μέρος).

Introduxi (ενν. in senatum)=introduci iussi, εἰσήγαγον, εἰσαγαγεῖσα νὰ ὅδηγήσουν εἰς τὴν σύγκλητον.—sine Gallis=sine legione Allobrogum. Οἱ Ἀλλόβρογες ἀπετέλουν μέρος τῆς Γαλατίας ἡδύναντο νὰ ὀνομασθοῦν μὲ τὸ γενικότερον ὄνομα Galli.—sidi publicam... dedi τοῦ ἔδωκα πίστιν δημοσίαν, ἀσφάλειαν, δηλ. διεβεβαίωσα ἔξ ὀνόματος τῆς πολιτείας, ὅτι δὲν θὰ πάθῃ τίποτε ὅμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὴν διαβεβαίωσιν ταύτην μόνη ἡ σύγκλητος τοῦτο iussu senatus.—a P. Lentulo se habere... ἐντεῦθεν ἀποτατι πλάγιος λόγος ἔξαρτώμενος ἐκ τοῦ dixit. — ut servorum praesidio uteretur, ut ad urbem..., accederet ἀμφότεροι αἱ πλαταί προτάσεις μεσύνδετοι πρὸς ἀλλήλας, ἔξαρτῶνται ἐπι προηγουμένου mandata et litteras λέγομεν καὶ ἡμεῖς σήμερον ἔχοντας ἐντολήν, γράμμα ἀπὸ τὸν πατέρα σου, (ἥ)νά σου δώσω χρήτα. — ut servorum praesidio uteretur = ἵνα μεταχειρισθῇ δοις ἔπικουροιαν, ἵνα προσλάβῃ δούλους ἐπικούρους. Οἱ δοῦλοι (ἀλλοτοι, ἀργυρώνητοι) πολλάκις ἔχονται ποιηταὶ στισιαστοὶ ἐπαναστατῶν (ἐν Σικελίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 140—132 καὶ 103—100 μάλιστα ὑπὸ τοῦ Σπαρτάκου ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 73—71). Κατιλίνας δύμως εἴτε διότι εἶχεν ἐπαρκῆ ὄπλα (Σαλλ. Cat. 56) εἴτε δι' ἄλλον λόγον δὲν ἔστερος νὰ προσλάβῃ καὶ δούλους ὡς μάχους του, καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἐκ τῆς ἐντολῆς αὐτῆς τοῦ Αέντιον.

άγεται, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην ὑπὸ τοῦ Σολλουστίου, ἔ. ἀ. μαρτυ-
ρι. Ἐν τούτοις δὲ Δίων δὲ Κάσσιος (37, 33) λέγει δι τὸ Κατιλλ-
καὶ τοὺς προσουνειλεγμένους ὑπὸ τοῦ Μανλίου συνεκρότει καν-
τῷ καὶ ἄλλους τινάς πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἐλευθέρων, ἐπειτα
καὶ ἐκ τῶν δούλων προσεποιεῖτο.—ad urbem δηλ. τὴν Ῥώμην.
ἡ τοῖς Ῥωμαίοις urb. = Ῥώμη πατ' ἔξοχήν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς
αἰοῖς Ἀττικοῖς ἀστυ=αἱ Ἀθῆναι, παρὰ τοῖς Ἑλλησι πόλεις=ῃ
νοταντινούπολις. — id autem eo consilio ἦν. ἐκ τῶν ἀνωτέρω-
ndata habere τὸ ἀπαρέμφατον mandari, δπερ ἔξαρτάται ἐκ τοῦ
it, ὡς καὶ τὸ ἀνωτέρω habere.—cum... incendissent, caedem-
... fecissent = ἀφοῦ θὰ εἶχον ἐμπρήσει καὶ σφαγὴν... κόμει.—
omnibus partibus... τὰ μέρη, εἰς τὰ δύοια ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν
σωνωμοσίας εἶχον ὁρισθῆνα τεθῆ πᾶρ, ἵσαν κατὰ μὲν τὸν Σαλ-
στίου (Cat. 43) καὶ τὸν Ἀππιανὸν (Ἐμφύλ. B, 3) δώδεκα, κατὰ
τὸν Πλούταρχον (β. Κικερ. 18), πάνυ ἀπιθάνως, ἐκατόν. Ὁ ἐμ-
ημόδος τῆς πόλεως εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς
ωμοσίας Statilium καὶ Gabinium, ἔχοντας ὑπὸ τὰς διαταγὰς
πολλοὺς ἄλλους (Σαλλ. Cat. 43, 2).—quem ad modum discri-
um distributumque erat ἢ ἀναφορικὴ αὐτῇ πρότασις πρέπει νὰ
οργηθῇ ὡς πορένθεσις, παρεμβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος αὐτοῦ
τὸν λόγον τοῦ Οὐολτουρκίου διότι, ἀν ἀπετέλει μέρος τοῦ λόγου
Οὐολτουρκίου, ἔπειτε νὰ ἔξενεχθῇ καθ' ὑποτακτικήν.—discri-
um distributumque erat ἐνν. a principibus coniurationis (Lentulo,
Cethego; etc.) caedem infinitam οὐ μόνον τοὺς συγκλητι-
νὸς ὅλους εἶχον σχεδιάσει νὰ φονεύσουν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων
λιτῶν ὅσους ἥθελον δυνηθῆ. — praesto esset ille: τὸ praesto
ρχαιότερον praestu ἐκ τοῦ prae-situ) εἶναι ἐπίοργμα (ἀρχαία
γανικὴ πτῶσις) ἢ φράσις praesto sum alicui σημαίνει εἴμαι εἰς
τὰ παρόν, πρόχειρος ἢ πρόθυμος, εἴμαι εἰς τὴν διάθεσίν τινας,
καὶ ἔτοιμος νὰ ὑπηρετήσω τινά. — qui... exciperet et... con-
tingeret ἀναφορ. τελ. πρότασις = ὅστις νὰ... — urbanis ducibus
ducibus (coniurationis) qui in urbe essent (Lentulo, Cethego,
Statilio, Gabinio, etc). — Introducti εἰσαχθέντες εἰς τὴν σύγκλη- 9
ν (in senatum). — ius iurandum sibi... πάλιν πλάγιος λόγος,
τὸ τοῦ κατωτέρω dixerunt ἔξαρτώμενος καὶ διήκων μέχρι τέλους
ὑ τετάρτου κεφαλαίου (id longum videretur), ἐπειδὴ δὲ εἶναι

μαχρός, ἐπαναλαμβάνεται τὸ dixerunt (ἐν § 10).—ius iurantdu litteras... data esse ὡς καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ἐπὶ πολλῶν ἀμφύ-
νποκειμένων τὸ κατηγορούμενον τίθεται κατ' οὐδέτερον πληθυντι
ἀριθμοῦ. — ab his δηλ. a Lentulo, Cethego et Statilio. — e
praescriptum ὅτι παρηγγέλθη, ἐπετάχθη. — mitterent ὑπερ. Ga
Allobroges. — pedestres sibi copias non defuturas (esse) sibi
ἐνταῦθα=τοῖς συνωμόταις (Κατιλίνᾳ, Λέντλῳ καὶ λοιποῖς).
τοῖς προηγουμένοις καὶ ἐν τοῖς ἔπομένοις (ἐντὸς τοῦ πλαγίου τού
λόγου) τὸ sibi=Gallis.—ex fatis Sibyllinis τὰ Sibyllina fata
οιείχοντο εἰς τοὺς Sibyllinos libros, οἱ δποῖοι libri ἡγοράσθη
ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ταρκυνίου τοῦ πρεσβυτέρου παρὰ τῆς Κυμα
προφήτιδος Σιβύλλης, καὶ ἐφυλάσσοντο ἐν τῷ Καπιτώιῳ, ἐν
ναῷ τοῦ Διὸς καὶ δὲν ἥνοιγοντο παρὰ μόνον κατ' ἐντολὴν τῆς συγκ
του. Πλὴν ἕμως τῶν ἐπισήμων ἐκείνων βιβλίων ὑπῆρχον καὶ ἄλλ
συλλογαὶ Σιβυλλείων χρησμῶν ὑπὸ Ἰδιωτῶν κατεχόμεναι καὶ τηρε
μεναι ἐκ τοιούτων δὲ *Ιδιωτικῶν* συλλογῶν ἦντει ὅσα περὶ ἑαυ
ἔλεγεν ὁ Λέντλος. — haruspicum responsa (=οἱ τῶν ἱεροσκόπω
μάντεων, ἀποκρίσεις) διαιριτέον: haruspices (ἐνικὸς haruspex
κυρίως οἱ ἐκ τῶν σπλάχνων τῶν θυμάτων μαντευόμενοι, οἱ *ἱε
σκόποι*, augures δὲ ἡ καὶ auspices κυρίως οἱ ἐκ τῆς πτήσεως
τῆς φωνῆς τῶν δρονέων μαντευόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἔξ ἄλλων σημεί
(ἀστροπῆς κ. ά.), οἱ *οἰωνοσκόποι*.—se δηλ. Lentulum illum tu
tium Cornelium... ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Λέντλου εἰκάζεται
ἐν τοῖς Σιβυλλείοις βιβλίοις ἔγινετο λόγος περὶ τοιῶν Κορηνῆλοις
ὅτι θὰ καταλάβωσι τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς Ρώμης. 'Αφ' οὐ δὲ δ
ἡδη Κορηνῆλοι είχον καταλάβει τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν, ὁ Λεύκος
Κορηνῆλος Κίννας (87-86) καὶ ὁ Λεύκιος Κορηνῆλος Σύλλας (81-74)
ὁ Λέντλος ὡς Κορηνῆλος καὶ αὐτὸς (P. Cornelius Lentulus Su
ἔβεβαίου ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τρίτος Κορηνῆλος, ὅστις θὰ καταλάβῃ τ
ἀνωτάτην ἀρχήν. — esset necesse=fatum foret (Σαλλ. Cat. 47),
πεπρωμένον εἴη. — eundemque καὶ ὅτι ὁ Ίδιος (ὁ Λέντλος). — fat
lem πεπρωμένον, ὑπὸ τῆς μοίρας ὀρισμένον. — hunc annum τὸ
π. X.—huius urbis τῆς Ρώμης.—imperii δηλ. Romani.—ann
decimus post virginum (Vestalium) absolutionem (=τὸ δέκατ
έτος ἀπὸ τῆς τῶν (*'Εστιάδων*) παρθένων ἀφέσεως) οὐδὲν εἰν
γνωστὸν περὶ τῆς ἀνάγνου πράξεως τῶν *'Εστιάδων* παρθένων,

ὑπαινίσσεται ἐνταῦθα ὁ Λέντλος καὶ δι' ἣν πρᾶξιν ἔχομεσθησαν φαίνεται θυσίαι μεγάλαι, ἵνα αὕτη συγχωρηθῇ ὑπὸ τῶν Θεῶν. — post Capitoli incensionem (apūus) vicesimus τῷ 83 π. Χ. ἔτει Λευκίου Κορνηλίου Σκιπίωνος τοῦ Ἀσιατικοῦ καὶ Γαῖου Ἰουνίου Νορβανοῦ τοῦ Βολβοῦ (Bulbus) ὑπατεύοντων, ἔξερράγη ἐξ ἀγνώστου αἰτίας πυρκαϊὰ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ καὶ ἐθεωρήθη τοῦτο μετ' ἄλλων τινῶν σημείων λίαν ἀπαίσιον διὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ πράγματα ('Αππιαν. 'Εμφ. I. 83). — *Saturnalibus* ἀφαιρ. χρον. τὰ *Saturnalia* Κρόνια 10 ἐτελοῦντο ἐν Ρώμῃ τῇ 17 Δεκεμβρίου (a. d. XVI Kal. Januarias). — placet ἐδόκει, ἔφαίνετο καλόν. — *nīmūm longūm* **ἄγαν**, πάρα πολὺ μακρὸν (τὸ διάστημα)· ὁ Κέθηγος λοιπὸν ἥθελε ταχέως νὰ ἐνεργήσωσι τὴν σφαγὴν τῶν πολιτῶν καὶ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως, ὃ Λέντλος ὅμως καὶ οἱ ἄλλοι ἐφόροντες ὅτι ἡ ἡμέρα τῶν Κρονίων ἦτο καταληλοτέρα, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν παρείχετο μεγάλη ἐλευθερία τοῖς δούλοις, αἱ οἰκίαι τῶν πλουσίων ἤσαν ἀνοικταὶ καὶ θὰ ἡδύναντο εὐκολώτερον οἱ συνωμόται νὰ ὑπεισέλθωσιν εἰς αὐτὰς καὶ νὰ φονεύσωσιν οὓς ἥθελον. — *As ne longum sit*: σημειωτέα ἡ χρῆσις τῆς αὐτῆς λέξεως, *longum*, ὑπὸ τοῦ Κεθήγου (*Cethego nīmūm id longum videretur*) καὶ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος (*ne longum sit*) ὅστις βεβαίως ἥθέλησε νὰ παίξῃ ἐπαναλαμβάνων τὴν αὐτὴν λέξιν. Ἡ πρότασις *ne longum sit* ἔξαρταται ἀπὸ τινος ἐννοούμενου λεκτικοῦ ὅγματος (*dico*). ἀπὸ τούτου τοῦ ὅγματος, ἀν ἐτίθετο, θὰ ἔξηρται ὁ λόγος *tabellas proferri iussimus...* καὶ θὰ ἐγίνετο: (*dico*) *nos tabellas proferri iussisse, quae... dicerentur datae*. ἐπειδὴ ὅμως παρελήφθη τὸ *dico*, ὁ λόγος ἔμεινεν ἀνεξάρτητος. — *tabellae* ἤσαν ξύλινοι μικροὶ πίνακες ἐφαρμοζόμενοι ἀνὰ δύο, μετὰ γεγλυμμένου τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους (πολὺ ὅμοιάζοντες πρὸς τὸ κυτίον τοῦ σημερινοῦ παιγνιδίου *ταβλίου*), δύπερ ἐσωτερικὸν μέρος ἐπληροῦτο δι' ἀνανελυμένου κηροῦ. Ἐπὶ τοῦ κηροῦ τούτου, ἀφ' οὗ ἀφήνετο καὶ ἐπήγγυτο, ἔγραφον δι' ὀξεῖος δρυγάνου, τῆς γραφίδος, λατ. *stilus*, ἡ δοποία γραφίς εἶχε τὸ ὅπισθεν μέρος πεπλ. ατυσμένον, ὅμοιον πρὸς τὴν οὐρὰν τοῦ κοχλιαρίου, ἵνα δι' αὐτοῦ ὁ γράφων λισταρεώνη καὶ ἔξαλείψει τὰ τυχὸν οὐκ ὀρθῶς γραφόμενα α· ὅθεν ἐν τῇ λατινικῇ ἡ φράσις, *stilum vertere* = τὰ (οὐκ ὀρθῶς) γραφόμενα ἔξαλείψειν. "Οτε αἱ *tabellae* περοιεῖχον συμβόλαια ἡ συνθήκας ἡ μυστικὰς ἐπιστολὰς ὡς ἐνταῦθα (§ 9 litteras), ἀφ' οὗ ἐφηρμοζόντο

ἀνὰ δύο, περιεδένοντο καὶ διὰ ταινίας (*linum*), τῆς ὁποίας τὰ ἀκρα
ἔσφραγίζοντο διὰ κηροῦ, ἀκριβῶς ὅπως σφραγίζομεν ἡμεῖς σήμερον
τὰ ταχυδρομικά δέματα.—*proferrri tabellas* νὰ κομισθοῦν ἐνώπιόν
μας αἱ δέλτοι, οἱ πίνακες, οἱ περιέχοντες τὰς ἐπιστολὰς τῶν συνω-
μοτῶν πρὸς τὸν Κατιλίναν καὶ τὸ ἔθνος τῶν Ἀλλοβρόγων.—*si-
gnum (suum)* τὴν σφραγίδα του· *cognovit*—, *agnovit*, ἀνεγνώσιεν,
ἀνομολόγησεν ὅτι ἡτο ἴδική του· ἔδειξαν λοιπὸν εἰς πρῶτον τὸν Κέθη-
γον καὶ εἴτα τὸν Στατίλιον καὶ εἰς τὸν Λέντιλον τὰς ἴδιας ἑκάστουν
tabellas τὰς ὁποίας αὐτοὶ εἶχον παραδώσει εἰς τὸν Οὐολτούρκιον
καὶ τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων, ἵνα φέρωσι πρὸς τὸν Κατιλίναν
καὶ τοὺς Ἀλλοβρογας. Οἱ συνωμόται ἡναγκάσθησαν νὰ ἀνομολο-
γήσωσιν ὅτι ἴδικαὶ των ἡσαν καὶ αἱ σφραγίδες καὶ αἱ ἐπιστολαί.—*incidimus παρακ.* τοῦ *incido=κόπτω*.—*ipsius δηλ.* *Cethegi*.—*Al-
lobrogum senatui et populo* οἱ ἀρχαῖοι ἐσυνήθιζον ἐν τῇ ἀρχῇ
τῶν ἐπιστολῶν νὰ γράφωσι πρῶτον τὸ ἑαυτῶν ὄνομα, **κατὰ δυομα-
στικήν**, ἐπειτα ἐκείνουν ἡ ἐκείνων πρὸς ωὓς ἔγραψον, **κατὰ δοτικήν**,
καὶ τελευταῖον τὸ **χαρακτεῖν** (*ὑγιαίνειν*) οἱ Ἐλληνες, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι
τὸ *salutem* dicit ἢ καὶ συντετμημένως s. d.—*sese... facturum
esse... orare... receperissent...* πλάγιος λόγος· ὁ Κέθηγος ἔγρα-
φεν εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀλλοβρογας ἐπιστολήν του ὡς ἔξῆς (εἰς εὐθὺν
λόγον): *ego quae vestris legatis confirmavi, faciam: oro, ut item
vos faciatis, quae mihi vestri legati receperunt.*—*quae sibi le-
gati receperissent* ὅσα αὐτῷ (τῷ Κέθηγῳ) οἱ πρέσβεις εἶχον ἀνα-
δεχθῆ, ὑποσχεθῆ· τὸ *recipio* ἐνταῦθα συνώνυμον μὲ τὸ *promitto*
spondeo, profiteor, polliceor.—*ferramenta* σιδηρᾶ ἔργαλεῖα, σιδε-
ρικά, *arma κ. ἄ.*—*abieictus conscientia* ὑπὸ τῆς συνειδήσεως *τετα-
πεινωμένος*, ἀπησθολωμένος· λέγεται καὶ *conscientia convictus* (*Cic.
Catil. 2,13*), *exanimatus* (p. *Mil. 61*), *oppressus* (in *Pis. 39*)
excitatus κ. ἄ. Τινὲς συνάπτουν, ἡττον δρθῶς, τὸ *conscientia* μὲ τὸ
conticuit.—*de gladiis ac siccis... respondisset... conticuit*: Ο
Κέθηγος ἐφ' ὅσον μὲν ἔγινετο λόγος μόνον περὶ τῶν ἐν τῷ οἴκῳ του
ἀνακαλυφθέντων ὅπλων (§ 8), προσεπάθει νὰ δικαιολογηθῇ, ὅτι
δῆθεν ἡρέσκετο νὰ κάμνῃ συλλογὴν καλῶν *σιδερικῶν* ὅτε ὅμως
ἀνεγνώσθη ἡ πρὸς τοὺς Ἀλλοβρογας ἐπιστολή του, ἀπεστομώθη καὶ
ἐσίγησε.—*cognovit et signum (suum) et manum suam*· διὰ τοῦ
manū suā δηλοῦνται **τὰ γράμματά του**, ἡ ἴδιόχειρος γραφή

του, διὰ τοῦ signum ἡ σφραγίς του (τοῦ Στατιλίου). — recitatae sunt tabellae (Statili scriptae) in eandem sententiam ἀνεγνώσθησαν αἱ δέλτοι, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Στατιλίου γραφεῖσα πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, μὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, (κατωτέρῳ eadem ratione) ὑπὸ τὸ αὐτὸν πνεῦμα ὑπὸ τὸ δόπιον καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κεδήγου. — Tum ostendi... ἔπειτα ἔδειξα... — quae sivī ēvv. ex ἥ ab eo ἡρώτησα αὐτὸν. — cognosceretne ἀν ἀνεγνώσις (πλαγία ἔρωτησις). — adnuit κατένευσεν, ἀντίθ. abnuit ἀνένευσεν. — imago avi tui ἡ σφραγίς τοῦ Λέντλου παρίσταντε τὸν πάππον αὐτοῦ, τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Λέντλον, ὅστις ἔγινεν ὑπατος τὸ 162 π. X., princeps senatus ἀπὸ τοῦ ἑτού 125 π. X., πολέμιος τοῦ Γαῖου Γεάκου. Καὶ τῆς οἰκογείας τῶν Σκιπιώνων μία σφραγίς (ἐν δακτυλίῳ) ἔφερεν ἐγγεγλυμένην τὴν κεφαλὴν Σκιπίωνος τοῦ Ἀφρικανοῦ. — unice = μοναδικῶς, ἔξοχως, διαφερόντως. 'Ο Κικέρων τονίζει ἐπίτηδες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ πάππου, πρὸς τὴν δόπιαν ἀντιτίθεται τόσον ἡ διαγωγὴ τοῦ ἐγγόνου. — quae (imago)... etiam muta ἡ δόπια (εἰκὼν) καίπερ ἀφωνος οὖσα... τὸ muta revocare ἀποτελεῖ σχῆμα δεξύμωδον.

Eadem ratione (ēvv. scriptae) κατὰ τὸν ἕδιον τρόπον, ὑπὸ 11 τὸ ἕδιον πνεῦμα (γεγραμμέναι). Ιδέ ἀνωτέρῳ § 10 in eandem sententiam. — ad senatum ... litterae. "Οταν θέλῃ τις νὰ δηλώσῃ ἀπλῶς καὶ ἔξωτερικῶς τὴν πρὸς τινα διεύθυνσιν τῆς ἐπιστολῆς, μεταχειρίζεται τὴν πρόθ. ad met' αἰτιατικῆς (Ciceronis epistulae ad Atticum, ad Quintum fratrem κλπ., ἐλλ.). Ισοχράτους ἐπιστολὴ πρὸς Φίλιππον). 'Εντὸς τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἔγινετο χρῆσις, ὡς εἰδομεν ἀνωτέρῳ τῆς δοτικῆς πτώσεως (Cicero Attico s. d.). — Si quid. . . vellet, feci potestatem (ēvv. dicendi) τοῦ ἐπέτρεψα (νὰ εἴπῃ), ἢν ηθελε νὰ εἴπῃ τι περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ τον ἀναφερομένων (de his rebus). — negavit ἡρνήθη, εἶπεν διτε δὲν θέλει γὰ εἴπῃ τίποτε. — post autem aliquanto ὄχτερον ὅμως ἀπὸ ὧδαν τινὰ (ἀπὸ ήμποση ὧδα). — primo quidem ... post autem συνήθως διαν προηγήται τὸ quidem μετά τινος ἀντωνυμίας (ille) ἐπακολουθεῖ ὁ ἀντιθετικὸς sed ἡ sed tamen ἡ verum tamen, πολὺ σπανίως ἀκολουθεῖ τὸ tamen μόνον, ἀκόμη σπανιώτερον ἀκολουθεῖ μόνον τὸ autem ἡ verum ἡ vero. — indicium εἶναι ἡ τῶν πρέσβεων μήνυσις, καταγγελία, ἡ δόπια χρησιμεύει καὶ ὡς μαρτυρικὴ κατάθεσις. Αὐτοὶ οἱ μάρτυρες μηνύται λέγονται indices. — indicio exposito atque edito

Θ. Καροιδῆ Κικέρωνος Γ' κατὰ Κατιλίνα. "Εκδ. ἔκτη.

(=τῆς μηνύσεως, τῆς μαρτυρικῆς καταθέσεως ἐν πίση λεπτομερείᾳ γενομένης, ἔκτεθείσης, καὶ πρωτοκολληθείσης). Ὡς ὁ Ἰδιος ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ (pro Sulla § 41) λέγει, ἀφοῦ εἰσήγαγεν οὗτος τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων εἰς τὴν σύγκλητον, ὡρσέ τινας ἐκ τῶν συγκλητικῶν, οἱ διοῖοι νὰ καταγράψωσι τὰς καταθέσεις τῶν μαρτύρων καὶ πᾶσαν τὴν γενομένην ἐν τῇ συγκλήτῳ ἔργασίαν (προσαγωγὴν ἐπιστολῶν, ἀνακρίσεις, ὅμολογίας τῶν κατηγορουμένων κλπ.), ἵνα ὑπάρχωσιν ἐπίσημα πάντων πρακτικά, τὰ διοῖα νὰ μὴ δύναται τις βραδύτερον ν' ἀλλοιώσῃ.—Τὸ exponere = ἐκθέτειν, διηγεῖσθαι ἐν λεπτομερείᾳ τὰ καθ' ἔκαστον, edere = καταγράφειν τὰ ἐκτιθέμενα ἀναγινώσκειν καὶ κυροῦν αὐτὰ δι' ὑπογραφῆς (ἀκόμη καὶ δημοσιεύειν αὐτὰ εἰς γνῶσιν πάντων).—surrexit ἐπηκόνθη ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐν ᾧ ἐκάθητο. — quid sibi esset cum iis... τίνα σχέσιν εἶχεν (αὐτὸς) πρὸς ἐκείνους, ὥστε νὰ ἔλθωσιν εἰς τὸν οἴκον του. "Ηλπισεν ὁ Λέντλος διὰ τῆς ἔρωτήσεώς του ταύτης, ἀν ἐλάμβανεν ἀρνητικὴν ἀπόκρισιν (nihil οὐδεμία σχέσις), ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὰ εἶναι φευδῆ, ἀφοῦ αὐτὸς δὲν γνωρίζει καν τοὺς πρέσβεις οὐδὲ ἔχει καμμίαν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν. **Ο στιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται.*—Qui i (Galli) cum illi (dot. πιώσ., Lentulo)... respondissent ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι (οἱ Γαλάται) εἰς ἐκεῖνον (τὸν Λέντλον) ἀπεκρίθησαν.—constanterque καὶ θαρραλέως, ἀταράχως.—per quem διὰ τίνος (μεσάζοντος). Ἡσαν δὲ οὗτοι δύο, ὁ ἀπελεύθερος P. Umbrenus (κατωτέρω § 14) καὶ ὁ ἐκ τῶν συνωμοτῶν R. Gabinius (ἀνωτ. § 6 καὶ Σαλλ. Cat. 44).— ad eum εἰς τὸν οἴκον αὐτοῦ (τοῦ Λέντλου πρβλ. ἀνωτ. § 5 ad me). — nihilne secum esset ... locutus καθαρὰ πλαγία ἔρωτησις (ὄχι ἔρωτοική), διπλας καὶ ἡ προηγουμένη per quem... venissent καὶ ἀνωτέρω quid sibi esset cum iis. Ἐπειδὴ ἐνταῖ θαγίνεται ἀνάκρισις, αἱ ἔρωτήσεις εἰς καὶ εἶναι περὶ πραγμάτων γνωστῶν εἰς τὸν ἔρωτῶντα, γίνονται ὡς *κύριαι ἔρωτήσεις*, διὸ ἐν τῇ ἔξαρτησι ἐνφέρονται *καθ' ὑποτακτικὴν* (ὄχι κατ' ἀπαρέμφατον, ὡς θὰ ἔξεφέροντο, ἀν ἦσαν *ἔρωτοικαλ* ἔρωτήσεις).—scelerē = conscientia sceleris. — demens ἐκφρων, ἔξω τῶν φρενῶν, χάσας τὸν νοῦν του.— quanta conscientiae vis esset ὁ Κικέρων καὶ ἀλλαχοῦ (κατωτέρω § 27 p. Mil. § 61), τονίζει ὅτι μεγάλη εἶναι ἡ τῆς συνειδήσεως δύναμις, ὥστε αὕτη νά μας ἀπασβολώνῃ, ἀν εἰμεθα ἔνοχοι, νά μας δίδῃ θάρρος, ἀν εἰμεθα ἀθώοι. Πρβλ. καὶ Quintil. 5.11,41:

Conscientia mille testes, καὶ τὸ γαλλικὸν: Conscience vaut en essence—de mille temoins la presence.—Nam cum posset . . . διότι ἐν φήμηντο . . .—praeter opinionem omnium χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ κανένας, δῆλος δὴλ. ἐνομίζομεν δὲ οἱ Λέντλος θὰ δώσῃ ἀρνητικὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰς ἔρωτήσεις τῶν πρόσθεων.—ingenium ή εὐφυΐα, ἑτοιμότης πνεύματος (φυσική).—dicendi exercitatio ή τοῦ λέγειν ἀσκησις, ή τοῦ λέγειν ἐξ ἀσκήσεως ἀποκτωμένη ἴκανότης.—qua (exercitatione dicendi) δι' ής (ἴκανότητος τοῦ λέγειν).—sed etiam . . . impudentia . . . improbitasque defecit τὸν Λέντλον διὰ τὴν ἀπροσδόκητον δι' αὐτὸν τόσον φανερὰν ἀποκάλυψιν τῆς συνενοχῆς του εἰς τὴν συνωμοσίαν ἐγκατέλιπον ὅχι μόνον ή ἑτοιμότης τοῦ πνεύματος καὶ ή τοῦ λέγειν ἴκανότης, ἀλλὰ καὶ ή ἀναίδεια, κατὰ τὴν δοπίαν πάντας ὑπερέβαλε, καὶ ή φαυλότης.—iubet (κελεύει) πα-12 ρακαλεῖ.—atque ibi καὶ ἔκει, καὶ τότε.—sine nomine ἀνευ ὄνοματος, (ἀνευ ὑπογραφῆς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον) δέον πάντοτε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὅψει δὲ οἱ γράφων ἐπιστολὴν τινα πρὸς ἄλλον ἐδήλου ἀμέσως καὶ τὸ ἰδικόν του ὄνομα καὶ ἔκεινου πρὸς ὃν ἔγραψε, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς του (π. χ. P. Lentulus Catilinae salutem dicit).—ex eo quem ad te misi δηλ. ex Volturcio προσεκτέα ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ή χρῆσις τοῦ παρακειμένου μησὶ ἔπειψα· ήμεις μεταχειρίζομεθα ἐνεστῶτα πέμπω.—παραβ. Ίσοκρ. 1, 2 ἀπέσταλκά σοι τόνδε τὸν λόγον . . .—cura, ut vir sis φρόντισε, κοίταξε νὰ φανῆς ἀνήρ.—quem in locum sis progressus ὡς ποῦ ἔχεις προχωρήσει δηλ. ἔχεις προχωρήσει τόσον, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὴ πλέον ή ὑποχώρησις.—vide, ecquid tibi iam sit nesesse ἰδέ, τί πλέον σοι εἶναι ἀναγκαῖον (νὰ πράξῃς), οὐδὲν ἄλλο σοι ἀπομένει πλέον παρὰ μόνον ν' ἀρχίσῃς τὸν ἀγῶνα.—etiam infirmorum ἀλόμη καὶ τῶν κατωτάτων δηλ. τῶν δούλων, ἵδε ἀνωτέρῳ σημ. εἰς § 8 ut servorum praesidio uteretur.—primo . . . coepisset συνήθης ἐλαφρὸς πλεονασμός· τὸ primo ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ ἐπόμενον at extremum.-insimulabant κατηγόρουν, κατεμαρτύρουν αὐτοῦ.—cum ilia certissima . . . tum multo certiora illa καὶ ἔκεινα ἀσφαλέστατα . . . (ἄλλα) καὶ πολλῷ (ἔκεινων τῶν ἀσφαλεστάτων) ἀσφαλέστερά μοι ἐφάνησαν ἔκεινα τὰ ἄλλα=color, oculi, vultus, taciturnitas εἰ καὶ ἥροις 13 τὰ ἔξωτερικὰ ἔκεινα ἀναμφισβήτητα argumenta καὶ indicia sceleris, ἐν τούτοις οἱ Κικέρων, οὐα δικαιολογήσῃ ἔτι μᾶλλον τὰ μέτρα,

ἀπερ ἔλαβε κατὰ τῶν συψωμοτῶν, προσθέτει καὶ ἐσωτερικὰ τεκμήρια τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν, τ. ἐκ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν μαρτύρια, τὸ ἀλλοιωθὲν χρῶμα τοῦ προσώπου, τὸν δόφθαλμούς, ἐν τοῖς δποίοις κατοπτρίζεται ἡ τῆς ψυχῆς ταραχὴ, τὴν σιγήν, ἡ δποία εἶναι ἔνδειξις ἀπορίας, ὅτι δὲν δύναται ὁ ἐνοχος ν' ἀρνηθῆ τὰς κατ' αὐτοῦ μαρτυρίας. Διὰ τοῦ vultus περιλαμβάνονται ἐν μιᾷ λέξει αἱ ἔννοιαι color καὶ oculi.—inter sese adspiciebant ἀλλήλους ἐκοίταζον, ἀλληλοεκοιτάζοντο.—ab aliis δηλ. a Callis et Volturcio.—indicari μηνύεσθαι καταγγέλλεσθαι.—se ipsi... viderentur ἐφαίνοντο ὅτι αὐτοὶ ἔαυτοὺς κατεμήνυον.

§§ 13 — 15.

Indiciis expositis atque editis Ἰδὲ ἀνωτ. σημ. εἰς § 11 indicio exposito atque edito.—de summa re publica [περὶ τῆς ὑψίστης πολιτείας] περὶ τῆς ὑψίστης σωτηρίας, περὶ τῆς ὑπάρχεως τῆς πολιτείας.—quid fieri placeret τί ἐδόκει γενέσθαι.—a principibus senatus ὑπὸ τῶν πρώτων, τῶν ἐπιφανεστάτων συγκλητικῶν.—Princeps senatus κυρίως ἥτο εἰς, ὁ πρῶτος εἰς τὸν συγκλητικὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν ἐγγεγραμμένος, κατὰ κανόνα δὲ ἥτο οὗτος ὁ ἐτερος τῶν ὑπάτων τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἢν είχον ἥδη ἐκλεχθῆ, consules designati, δεύτερος ἥρχετο ὁ ἐτερος ἀναδεδειγμένος ὑπατος καὶ εἴταοι ἐπιφανέστατοι ὑπατευκτότες συγκλητικοί (senatores consulares).—quas senatus... est secutus : 'Αφ' οὖ ἐλέγοντο ὅλαι αἱ γνῶμαι, διετυπούτο ὕστερον ἡ τῆς ὅλης συγκλήτου γνώμη, τὸ λεγόμενον senatus consultum (δόγμα τῆς συγκλήτου), δπερ καὶ ἀνεγράφετο ἐν τέλει (perscribere senatus consultum).—sine ulla varietate ἀνευ οὐδεμιᾶς ποικιλίας, δηλ. ὅλοι ενδέθησαν σύμφωνοι, εἰς τὰς ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων συγκλητικῶν προταθείσας acerrimas ac fortissimas sententias.—quoniam nondum est perscriptum δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναγραφῆ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου, διότι ὁ Κικέρων, διὰ νὰ καθισυχάσῃ τὸ ἄγωνιῶν πλῆθος, ἐξῆλθε τοῦ βουλευτηρίου καὶ ὠμίλησε πρὸς τὸν λαόν, πρὸν νὰ λυθῇ ἡ συνεδρία τῆς συγκλήτουν.—quid senatus censuerit τί ἡ σύγκλητος ἐδογμάτισε.—gratiae aguntur χάριτες ὅμολογοῦνται, ἐκφράζονται εὐχαριστίαι.—verbis amplissimis διὰ λέξεων ἐπαινετικωτάτων.—quod... sit liberata.

διότι ἡ λευθερώθη πολιτεία ἀπὸ τῶν μεγίστων κινδύνων διὰ τῆς ἐμῆς τολμηρᾶς ἐνεργείας, τῆς συνέσεως καὶ τῆς προνοίας· ἡ αἰτιολογικὴ αὕτη πρότασις ἐκφέρεται καθ' ὑποτακτικὴν (sit), διότι ἀπετέλει μέρος τῆς γνώμης τῆς συγκλήτου, δι' ἣς ἔξεφράζοντο πρὸς τὸν Κικέρωνα εὐχαριστίαι. Ὁμοίως κατωτέρῳ quod eorum opera... usum essem καὶ quod eos... removisset.—quod eorum opera (ἀντικείμ.) usus essem forti fidelique (κατηγορούμ.), διότι τῇ αὐτῶν συνδρομῇ ἔχοντά σάμην γενναίᾳ καὶ πιστῇ, διότι μοὶ παρέσχον γενναίαν καὶ πιστὴν τὴν συνδρομήν τῶν. Παρατηρητέα ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου ἐν ταῖς αἰτιολογικαῖς προτάσεσι quod liberata sit, ἀλλὰ quod... usus essem καὶ quod... removisset· ὁ λόγος τῆς ἀλλαγῆς ταύτης εἶναι ὅτι ὁ ὁρίωρ τὴν μὲν πρᾶξιν liberata sit, ἥθέλησε νὰ παραστήσῃ ὡς **σφοδρένην** ἀκόμη ἐν τῷ ἀποτελέσματι αὐτῆς, τὰς δὲ ἀλλας usus essem καὶ removisset ἀπλῶς ὡς χρονικῶς ἐκείνης προηγηθείσας· ἡ ἔξαρτησις τῶν αἰτιολογικῶν προτάσεων ἀπὸ τῶν **Ιστορικῶν** ἐνεστώτων aguntur, laudantur, impertitum, ἐπέτρεψε τὴν χρῆσιν διαφόρων χρόνων, διότι ὁ Ιστορικὸς ἐνεστὼς λαμβάνεται καὶ ὡς **ἀρχικὸς** καὶ ὡς **Ιστορικὸς** χρόνος.—forti fidelique αἱ λέξεις αὗται κανονικῶς συνάπτονται καὶ ἀλλαγοῦ· ἐπίσης αἱ λέξεις merito ac iure ἢ jure ac merito:—viro forti, collegae meo· οὗτος ἦτο ὁ Γάιος Ἀντώνιος (G. Antonius Hybrida) ὅστις εὐρίσκετο εἰς σχέσεις στενὰς πρὸς τοὺς συνωμότας καὶ παρεῖχεν ὑποψίας, ὅτι δὲν θὰ παρέλθει τὴν συνδρομήν του εἰς τὸν συνάρχοντά του, τὸν Κικέρωνα. Ἐν τούτοις ἔδειξε καλὴν διαγωγὴν οὐ μόνον διακόψας πάντα δεσμὸν πρὸς τοὺς σύνωμότας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ Κατιλίνα τὸν παρασκευασθέντα στρατὸν· ὅδηγήσας.—quod eos... removisset διότι παρὰ πάντα τὸν πρὸς αὐτοὺς δεσμὸν του δὲν κατέστησεν αὐτοὺς κοινωνοὺς τῶν κατ' αὐτῶν ληφθεισῶν παρὰ τῆς πολιτείας ἀποφάσεων καὶ μετρῶν — censuerunt... ἐνν. οἱ τὴν σύγκλητον ἀποτελοῦντες. — cum se praetura abdicasset ἀφ' οὐ παρηγήθη τῆς στρατηγίας, πρὸ τῆς λήξεως τοῦ ἔτους. Κατὰ τὸ ὄμωμα τοῦ δίκαιου οὐδὲν ἐνώπιον; ἀγω· (ὑπατος, στρατηγός...) ἥδυνατο νὰ καταδιωχθῇ ποινικῶς, ἐφ' ὃσον ἔμενεν ἐν τῇ ἀρχῇ· λοιπὸν ἀν τις ἀρχων ἐφωρᾶτο κακουργῶν, ἢ ἔπειτε νὰ περιμείνωσι νὰ τελειώσῃ τὸ ἔτος τῆς ἀρχῆς του, ἢ νὰ παρατηθῇ ὁ κακουργήσας καὶ γινόμενος οὕτω ἴδιωτης νὰ καταδιωχθῇ. Ομοιον πλεονέκτημα ἔχουν παρ' ἡμῖν οἱ βουλευταί, τὴν βουλευτι-

κὴν ἀσυλίαν.—in custodiam ἐνν. liberam ἡ privatam, εἰς αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν, ἵδε εἰσαγωγὴν σελ. ε'.—praesentes erant=aderant, παρῆσαν· οἱ ἄλλοι, L. Cassius, P. Furius, Q. Annius, P. Umbrennus, προλαβόντες ἔφυγον. Καὶ ὁ M. Caeparius εἶχε φύγει, ἀλλὰ συνελήφθη δλίγον ὑστερον καὶ ἐιέθη καὶ οὗτος ὑπὸ ἐπιτήρησιν.—in L. Cassium, in M. Caeparium κατὰ τοῦ Κασσίου καὶ τοῦ Κ...—qui sibi depoposcerat procurationem incendendae urbis δστις ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὡς Ἰδικόν του ἔργον, εἶχε ζητήσει τὴν φροντίδα τῆς πυρπολήσεως τῆς πόλεως, τὴν φροντίδα τοῦ πυρπολῆσαι τὴν πόλιν. Ἡ σύνταξις παθητική, γερουνδιακὴ ἔλξις, ἀντὶ procurationem incendendi urbem.—cui (Caepario) ἡ δοτικὴ ἀνήκει εἰς τὸ attributum esse, ὅχι εἰς τὸ indicatum erat· ἡ ἔξηγησις: εἰς τὸν ὄποιον (Καιπάριον) εἶχε καταγγελθῆ (εἰς τὸν Κικέρωνα) ὅτι ὑπὸ τῶν συνώμοτῶν εἶχε παραχωρήθη ἡ Ἀπονομή, ἵνα ἔξεγείρῃ τοὺς ἔκει διαμένοντας ποιμένας.—ad solicitandos pastores ἐπίσης παθητικὴ σύνταξις [ἀντὶ ad solicitandum pastores] πρὸς τὸ κινῆσαι εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ποιμένας.—ex iis colonis, quos... Nulla εἶναι γνωστόν, ἐκ τῆς ὁμαϊκῆς ιστορίας, ὅτι ὁ Σύλλας εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας του, τοὺς νετερίανος, εἶχε παραχωρήσει γαίας εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἰταλίας· ἐκ τῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Φαισόλας (Faesulae) τῆς Τυρρηνίας ἀποσταλέντων ἡτο καὶ ὁ P. Furius.—in Allobrogum sollicitatione ἐν τῇ τῶν Ἀλλοβρόγων ἔξεργεσει, ἵνα τοὺς Ἀλλόβρογας κινήσῃ ὑπὲρ τῆς συνωμοσίας.—libertinus homo ἐκαλεῖτο ὁ ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, ἐκείνων δηλ. τῶν πολιτῶν, οἱ ὄποιοι εἴτε αὐτοὶ εἴτε οἱ γονεῖς αὐτῶν πρότερον ἥσαν δοῦλοι (servi) καὶ ἀπελευθερώθησαν ὑπὸ τοῦ πρώην δεσπότου αὐτῶν. Οἱ libertini δὲν ἥσαν τέλειοι πολῖται, ἐπομένως ἀπεκλείοντο κανονικῶς πάσης ἀρχῆς καὶ περιεφρονοῦντο. Ἡ δὲ λέξις libertus δηλοῖ ὅχι τὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπελευθέρων, ἀλλὰ τὸν ὑπό τινος ἀπελευθερωθέντα, διὸ λέγεται κανονικῶς μετὰ τῆς γενικῆς τοῦ διγόματος τοῦ ἀπελευθερώσαντος δεσπότου π. χ. libertus Ciceronis ὁ ἀπελευθερωτὸς τοῦ Κικέρωνος, ἐν οχέσει πάντοτε πρὸς τὸν ἀπελευθερώσαντα.—Gallos 15 ἵδε ἀνωτ. σημ. εἰς κεφ. 4 § 8 Gallis—constabat ὠμολογεῖτο—ea lenitate senatus est iusus, ut... arbitraretur τοιαύτην ἐπιείκειαν ἡ σύγκλητος μετεχειρίσθη, τόσον ἐπιεικής ἔφάνη ἡ σύγκλητος, ὥστε νὰ νομισθῇ.—ut... arbitraretur τοιαύτην ἐπιείκειαν ἡ σύγκλητος.

μετεχειρίσθη, τόσον ἐπιεικής ἔφανη ἡ σύγκλητος, ὥστε νὰ νομισθῇ — ut... arbitraretur ἡ συντακτικὴ σειρὰ εἶναι ut arbitraretur· posse sanari mentes reliquorum re publica servata poena novem hominum perditissimorum ex tanta conjuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium. — ex tanta conjuratione tantaque hac multitudine domesticorum hostium τὸ ex tanta conjuratione ἔξηγεται διὰ τοῦ ἑπομένου tantaque multitudine domest. hostiū, ὥστε δὲν οημαίνει ἐκ τόσον σοβαρᾶς συνωμοσίας, ἡ ὅποια σκοπὸν εἶχε τόσον σοβαρὰ κακουργήματα, ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως καὶ φόνους πλείστων ἀρίστων πολιτῶν, ἀλλὰ καὶ τόσον μεγάλης, τόσον πολυπληθοῦς συνωμοσίας (ίδε καὶ § 17). — domesticorum hostium τῶν οἰκείων πολεμίων, τῶν ἐσωτερικῶν, τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ τῆς χώρας πολεμίων, οἵτινες εἶναι οἱ προδόται, οἱ συνωμόται. — novem hominum poena διὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἐννέα μνημονευθέντων ἀνωτέρω ἀνθρώπων οἱ συνωμόται ήσαν πολὺ πλείονες, καὶ εἰς τὸν Κικέρωνα εἶχον πλείονες, ἐκ πάσης τάξεως, καταγγελθῆ ἢ ὅσοι ἀπεκαλύφθησαν· εὐτυχῶς ὅμως διὰ τὴν Ρώμην οἱ ἄλλοι, οἱ μὴ ἀποκαλυφθέντες, νομίσαντες διτὶ ἔμεινεν ἀγνωστος ἡ ἐνοχὴ τῶν εἰς τὴν συνωμοσίαν, οὐδόλως ἐκινήθησαν μετὰ τὴν καταδίκην τῶν ἐννέα, ἡ ὅποια καταδίκη ἐγίνετο ὅχι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν συνελήφθησαν, τῇ 3 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ τῇ 5 Δεκεμβρίου, διτὲ παλιν ἡ σύγκλητος συνελθοῦσα ἐσκέφθη τίνα ποινὴν νὰ ἐπιβάλῃ εἰς αὐτοὺς (ἰσαγωγ. σελ. 5'). — supplicatio ἐνταῦθα εἶναι ή εὐχαριστήριος - δέησις, δοξολογία ἢ ἔօρτὴ ἐπὶ τῇ διασώσει τῆς πολιτείας ἀπὸ τοῦ ἀπειλήσαντος αὐτὴν ἐκ μέρους τῶν συνωμοτῶν κινδύνου, ἡ ὅποια καὶ gratulatio λέγεται, δηλ. gratiarum actio Cicer. Catil. 4,20· τοιαύτην εὐχαριστήριον δέησιν ἔκαμε καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ τῇ διασώσει αὐτῆς ἀπὸ τῶν Αὐδάρων, διτὲ ἐποιήθη καὶ τὸ λαμπρὸν κοντάκιον Τῇ ἡπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια... τοῦ ὅποιον τὸ περιεχόμενον ἐκφράζει τὴν αἰτίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν τοιούτων εὐχαριστηρίων δεήσεων· τοιοῦται supplicationes ἔγίνοντο καὶ γίνονται ἀκόμη ἐπὶ νίκη τινὶ τοῦ οἰκείου στρατεύματος, ἐπὶ ἀλώσει πόλεως ἔχθρικῆς ἢ ἀπελευθερώσει κατεχομένης ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς ἐπράξαμεν καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Αἱ ἐν Ρώμῃ supplicationes, μεθ' ὧν ήσαν συνδεδεμέναι καὶ ἔσται (seia) διήρκουν πολλάκις πλείονας τῆς μιᾶς ἡμέρας. —

meo nomine ἐπὶ τῷ ἐμῷ δινόματι, ἀπ' ἐμαυτοῦ ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσφμεν ἐκ τῶν κατωτέρω λέξεων : quod urbem incendiis caede cives Italiam bello liberassem αὐτινες θὰ περιείχοντο ἐν τῇ δεήσει, αὗτη θὰ είχεν ὅδε πως: Ego, M. Tullius Cicero, ex iure Quiritium consul populi Romani, vobis, di immortales, pro vestro erga rem publicam merito gratias ago (ἡ gratiam habeo Cicer. Catil. 1,11) quod urbem incendiis... liberassem—mihi primum ... togato κατὰ πρῶτον, **πρώτην φορὰν** ἐμοὶ τηβεννοφόρῳ, τ. ε. πολιτίκῳ ἀρχοντι· ἡ toga praetexta ἡτο τὸ ἐπίσημον τῶν Ρωμαίων ἀρχόντων ἔνδυμα ἐν εἰρήνῃ, ἐφ' ὅσον οὔτοι διέτριβον ἐν Ρώμῃ καὶ εἰρηνικὰ ἔργα διεχείριζον· ὅτε δμως ἡναγκάζοντο νὰ ἔξελθωσι τῆς πόλεως εἰς πόλεμον ἀπετίθεντο τὴν togam καὶ ἐφόρουν τὸ paludamentum (εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν τὴν τραβέαν — trabea) ὅθεν ἐφ' ὅσον μὲν ἐφόρουν τὴν togam ἐκαλοῦντο togati, ἐφ' ὅσον δὲ τὸ paludamentum ἐκαλοῦντο paludati (ἀντὶ paludamentati). Λοιπὸν πατὰ πρώτην φορὰν εἰς τὸν Κικέρωνα ὡς πολιτικὸν ἀρχοντα togatum συνέβη νὰ τελέσῃ supplicationem εἰς τοὺς θεούς πρὸ τοῦ Κικέρωνος μόνον εἰς στρατιωτικοὺς ἀρχοντας — paludatos διὰ πολεμικὰ πατορθώματα είχεν ἡ σύγκλητος ψηφίσει supplicationes.— bene gesta (re publ.).—quod urbem incendiis... liberassem διότι ἡλευθέρωσα, ἔσωσα· δμοίως καὶ ἐν τῇ εὐχαριστίᾳ πρὸς τὴν Θεοτόκον: **Tῇ ὑπερομάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια ... Παρατηρητέον τὸ διπλοῦν γιαστὸν σχῆμα τὸ σχηματιζόμενον ἐκ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς θέσεως τῶν πτώσεων:**

urbem ~~X~~ incendiis

caede cives

Italianam ~~X~~ bello

— si . . . conferatur εἰ παραβληθείη cum . . . ceteris πρὸς τὰς λοιπάς. — conservata τε publica· αἱ ἄλλαι supplicationes, λέγει ὁ Ὁήτωρ, δρίζονται ἐπὶ τινι δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ καλῶς ἐκτελεσθείσῃ, ἐπὶ τῇ καλῇ διεξαγωγῇ πολέμου τινὸς (πρᾶγμα ὅπερ μὴ ἐπιτυγχάνον δὲν ζχει ὡς ἐπακολούθημα πάντοτε τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτείας), ἐνῷ ἡ supplicatio αὐτῇ μόνῃ δρίσθη ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ διασωθείσῃ ἐκ μεγίστου κινδύνου, ἀπειλήσαντος αὐτὴν τὴν ὑπόστασίν της. Λοιπὸν εἶναι πολὺ σπουδαιοτέρα αὐτῇ ἡ supplicatio ἀπὸ τὰς ἄλλας. — atque illud καὶ ἐκεῖνο ἀκόμη. — factum atque transactum est πάντοτε

προστίσθεται εἰς τὸ factum, καὶ τὸ ἐντονώτερον ἔκείνου transactum, σταν εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ ὅτι ἔξετελέσθησαν ἐντελῶς μέχρι τέλους πάντα ὅσα ἔπειτε νὰ ἐκτελεσθοῦν—Nam δηλ. quaāquā patefactis indiciis... tamen... abdicavit ὁ ὅντωρ λέγει τὰ ἔξης: ἂν καὶ ὁ Λέντλος διὰ τῶν φανερωτάτων τεκμηρίων, διὰ τῶν ἰδίων ὅμοιογιῶν, διὰ τῆς (καταδικαστικῆς) γνώμης τῆς συγκλήτου ἔχασεν ὅχι μόνον τοῦ προαίτωρος τὸ δικαίωμα (ius) ἀλλὰ καὶ τοῦ πολίτου ἀκόμη, ὥστε ἡδυνάμεθα νὰ τιμωρήσωμεν αὐτόν, ἐν τούτοις (tamen), ἐπειδὴ ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς κώλυμα διὰ τὴν τιμωρίαν ὅτι ἦτο prætor, διὰ νὰ λείψῃ καὶ αὐτὸν τὸ τυπικὸν κώλυμα, παρηγήθη τῆς ἀρχῆς· ἵδε σημ. εἰς § 14 cum se prætura abdicasset.—ut, quae religio... ea nos religione... libera-remur ὥστε νὰ μὴ ενδεχθῶμεν ἡμεῖς εἰς τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς ἣν ενδέθη ὁ Γάιος Μάριος, ὅστις ἡναγκάσθη νὰ φονεύσῃ τὸν Γάιον Γλαυκίαν προαίτωρα ὄντα (τῷ 100 π. Χ).—quae religio Mario non fuerat quoniam Glauciam occideret (ἔκεινο) ὅπερ δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μάριον κώλυμα (religio), δὲν ἐνομίσθη ὑπὸ τοῦ Μαρίου ἀνόσιον ὥστε νὰ φονεύσῃ τὸν Γλαυκίαν· τὸ religio ἐνταῦθα σημαίνει (θρησκευτικὸν) κώλυμα· αὐτὸν δὲ τὸ κώλυμα ἦτο ὅτι ὁ Γλαυκίας καὶ ὁ Λέντλος ἤσαν ἀνώτεροι ἀρχοντες τοῦ ὄνταικον λαοῦ, οἱ ὅποιοι ἀρχοντες ἐκλεγόμενοι καθ' ὀρισμένους θρησκευτικοὺς τύπους (auspicia), θύοντες τοῖς θεοῖς ὑπὲρ τῶν πολιτῶν κλπ. ἐθεωροῦντο διατελοῦντες ὑπὸ τὴν τῶν θεῶν προστασίαν καὶ εἰς τινα πρὸς αὐτὸὺς ἐπικοινωνίαν· ἐπομένως ὁ τούτους φονεύων ἦ ἀλλως βλάπτων ἦσέβει πρὸς τοὺς θεούς.—de quo (Claucia), nihil nominatim erat decretum περὶ τοῦ ὅποιου δὲν εἶχεν ἀποφασισθῆ (ὑπὸ τῆς συγκλήτου) ὄνομαστι· ἐν τῷ δόγματι δηλ. τῆς συγκλήτου, ὅπερ εἶχεν ὥδε: operam darem (consules), ut imperium populi Romani maes-tasque conservaretur (Cicer. pro Rabir. perd. reo 20), δὲν ἀνεφέρετο τὸ ὄνομα τοῦ Γλαυκίου.—in privato P. Lentulo puniendo ἐν τῷ τιμωρῆσαι τὸν Πόπλιον Λέντλον ἴδιωτην (γενόμενον ἥδη), σύνταξις παθητικὴ (γερουσιακὴ ἔλξις). Παρατηρητέον ὅτι ἐν ᾧ ἡ συντακτικὴ σειρὰ τῶν λέξεων εἶναι in puniendo P. Lentulo pri-vato (κατηγορ.), ἔνεκα τῆς ἐμφάσεως τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ λέξις pri-vato, προστάχθη αὕτη τῶν ἀλλών.

§§ 16—17.

16 quoniam... tenetis ἀφοῦ... κρατεῖτε.—existimare debetis... concidisse [ὅφείλετε] πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι... κατέπεσον διὰ τῶν λόγων τούτων θέλει ὁ ὄχιτωρ νὰ ἐμβάλλῃ θάρρος εἰς τὰς τεταραγμένας τῶν πολιτῶν ψυχάς. Ἐφεξῆς αἰτιολογεῖ διατί παρεκίνησε τὸν Κατιλίναν νὰ ἔξελθῃ τῆς πόλεως τὴν νύκτα τῆς 8—9 Νοεμβρίου.—somnum, adipes, furiosam temeritatem αἱ λέξεις αὐται ἐφράζουν τὰς ἴδιοτητας ἑκάστου τῶν ἀναφερομένων συνωμοτῶν, καὶ δηλοῦν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν δύοιαν οἱ πολῖται δὲν ἐπρεπε νὰ φοβοῦνται οὔτε τὸν Λέντλον (διότι ἡτο κοιμισμένος καὶ νῳθρός), οὔτε τὸν Κάσσιον (διότι ἡτο παχύσορκος καὶ δυσκίνητος), οὔτε τὸν Κέθηγον (διότι ἡτο ἀλόγιστος καὶ ὅχι ἐχέμυθος). Τὴν ὑπνηλίαν τοῦ Λέντλου ὑπηρέθη ὁ Κικέρων καὶ ἐν § 6, τέλ. credo, quod praeter consuetudinem vigilarat.—sed tam diu dum continebatur ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἐφ' ὅσον εὐδίσκετο ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.—οπινιοῦ hominum' aditus tenebat [πάντων τὰς προσόδους ἐγίγνωσκε] ἥξενρε νὰ πλησιάζῃ ἑκαστον, νὰ φέρεται πρὸς ἑκαστον ἀρεστῶς πρὸς αὐτὸν. Τὸ ὅημα τενεο κυρίως κατέχω, κρατῶ πολλάκις σημαίνει ὅτι καὶ τὸ scio, π. χ. Cicer. p. Mur. 22 tenet et scit. Όμοίως ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ τὸ κατέχω=γνωρίζω καὶ σήμερον ἐν Κορήτῃ λέγεται: κατέχω το ἐγώ—ἥξενρο το ἐγώ, καὶ ἀλλαχοῦ: πές μας ἀν κατέχῃς γράμματα.—appellare, temptare, solicitare poterai ἐπεξήγηστς τοῦ προηγουμένου omnium aditus tenebat=νά τους καλέσῃ νά τους δοκιμάσῃ, νά τους βάλῃ εἰς κίνησιν—erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem neque manus neque lingua deerat ἡ ἔννοια: καὶ νὰ ἔξενρη, νὰ σκεφθῇ καὶ μελετήσῃ κακουργήματα ἡτο ἐπιτήδειος, καὶ νὰ φέρῃ αὐτὰ εἰς πέρας εἴτε αὐτὸς μόνος (manus), εἴτε ἄλλους νὰ πείσῃ (lingua) νὰ ἔκτελέσωσι—ad conficiendas certas res σύνταξις παθητικὴ γερουνδιακὴ ἔλξις· ἔξήγησον ὡς εἰ ἔλεγεν [ad conficiendum certas res]: πρὸς τὸ ἐπιτελέσαι...—delectos ac descriptos habebat εἶχεν ἔκλελεγμένους καὶ προωρισμένους, εἶχεν ἔκλέξει καὶ προορίσει. Καὶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ λατινική, καὶ αἱ νεώτεραι γλῶσσαι, πολλάκις περιφράζουσι τὸν παρακείμενον καὶ ὑπερουσιτέλικον τῆς δριστικῆς διὰ τοῦ ἔχω-είχον καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς: scriptum habeo—(γε)γραμμένον ἔχω—j'ai écrit—ich habe geschrieben—I have

written κλπ.—neque vero... putabat: nihil... laboraret ὁ οἵ-
τωρ λέγει ὅτι ὁ Κατιλίνας δὲν ἥρκειτο μόνον νὰ δώσῃ ἐντολὴν (παν-
δαρατ) νὰ ἔκτελεσθῇ τι, διότι δὲν ἔνομάζεν ὅτι, ἐπειδὴ ἔδωκε τὴν
ἐντολήν, καὶ ἔξετελέοθη τὸ πεῖγμα. "Ἡθελεν ὅλα μόνος του (ipse)
νά τα παροκολουθῆ, ὅλα νά τα ἔξειάζῃ, ὅλα νά τα ἐπιβλέψῃ, ἀν
πράγματι ἔκτελονται, ὅπως είχε δώσει ἐντολήν. Αρεταὶ ἀληθῶς με-
γάλαι, ἀν ἔχογησι μοποιούντο ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὅχι ἔναντίον αὐτῆς.
—nihil erat quod non ipse obiret...=omnia ipse obibat, occur-
rebat, vigilabat, laborabat μετὰ τὰς φράσεις nihil est quod...
nemo est, qui... κ. ἄλ. δμ. ἀκολουθεῖ κανονικῶς ὑποτακτικὴ
ἔγκλισις (obiret, occurreret...).—frigus, sitim, fanem ferre
poterat ὅμοια λέγει καὶ ὁ Σαλλούστιος περὶ αὐτοῦ (Catil. κεφ.
5. πρβλ. καὶ Κικ. in Catil 1,26 τέλ.).—tam acrem tam auda-
cem—fam̄ paratum tam callidum—tam in... vigilantem tam 17
in... diligentem (ἄν à δύο) συμμετοικὴ κατασκευὴ τῶν κώλων
λίαν συνήθης παρὰ Κικέρων: paratus ἐπεξηγεῖται διὰ τοῦ συνω-
νύμου callidas, κυρίως=ἔτοιμος πρὸς δρᾶσιν—in perditis rebus
εἰς πράγματα ἔξωλη, ἀχρεῖα.—nisi... compulisse... non
facile... depulisse... ὑλόθεσις ἔναντια πρὸς τὴν πραγματικότητα
ἡ πραγματικότης ἦτο ὅτι ὁ Κικέλων compulit Catilinam ex do-
nesticis insidiis in castrense latrocinium, et facile depulit a
cervicibus populi tantam mali molem.—compulisse... depulisse...
πολλάκις οὐ δήτορες καὶ ἄλλοι μεταχειρίζονται τὴν αὐτὴν λέξιν
μὲ διάφορον πρόθεσιν (**παρωνομασία**) Κικ. in Cat. 1, 30 reprimi,
non... comprimi. 1,27 exsul potius quam consul κ. ἄ. πρβλ.
καὶ τὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τροπαιοῦ: ἀνηρέθης ἀλλ' οὐδιηρέθης
compello συνωθῶ, στρυμώνω εἰς περιωρισμένον μέρος, depezzo
ἀπωθῶ, ἀποχροίω.—castrense latrocinium τὸ ἐν στρατοπέδῳ λη-
στρικὸν στίφος: ἐννοεῖ ὁ Κικέρων ἐνταῦθα τὸ στρατόπεδον τοῦ Μαν-
λίου (Manliana castra) ἐν Ἐτρουρίᾳ, ὃν κατέφυγεν ὁ Κατιλίνας
φυγὴν ἐκ Ρώμης.—Non ille nobis Saturnalia... ὁ Κατιλίνας
λέγει ὁ δῆτωρ, ἦτο πολὺ προσεκτικὸς καὶ δὲν θὰ ἔξετιθετο, ὡς ἔξε-
τέθησαν οἱ συνωμόται του.—neque tanto ante... οὔτε τόσο πολὺ¹⁷
πρὸ... Οἱ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα ὥρισαν ω; ἡμέραν δράσεως τὰ
Saturnalalia (17 Δεκεμβρίου), προανήγγειλαν δὲ αὐτὴν πρὸ τῆς 3
Δεκεμβρίου. Ο Κατιλίνας ὅμως δὲν θὰ ἔκαμνε ποτὲ ἐν τόσον μέγα-

σφάλμα, οὔτε τόσον ἀργὰ νὰ ὁρίσῃ τὴν ἡμέραν τῆς δράσεως, οὔτε τόσον ἐνωρίς νὰ προαναγγείλῃ αὐτήν· θὰ ἐνήργει οὕτως, ὅστε νὰ μὴ μεσολαβήσουν πολλαὶ ἡμέραι.—neque commisissent, ut . . . deprehenderentur οὔτε θὰ ἔκαμνε τὸ σφάλμα, ὅστε νὰ συλληφθῶσιν αἱ ἐπιστολαὶ του.—signum ἐνν. ἐκ τῶν ἐπομένων suum ἡ σφραγίς του.—testes manifesti κατηγορούμενον εἰς τὸ litterae suaes, τὸ sceleris γενικὴ ἀντικειμενικὴ εἰς τὸ testes.—haec tanta in repuplica coniuratio αὗτη ἡ τόσον διαδεδομέμη ἐν τῇ πόλιτείᾳ συνωμοσίᾳ.—Quodsi ἀλλ' ἐὰν ὅμως.—ad hanc diem μέχρι τῆσδε (τῆς παρούσης) ἡμέρας. —quoad fuit ἐνν. Catilina in urbe, ἐφ' ὅσον ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει.—occuri ac obstiti ἀπήντησα (ἀντίκρυσα ἵνα ἐμποδίσω) καὶ ἡναντιώθην εἰς ὅλα του τὰ σχέδια.—ut levissime dicam [ἵνα ἔλαφρότατα εἴπω] ἵνα μὴ εἴπω πολὺ μεγάλα, ὅτι θὰ ἐπαθαίναμε, τὸ ἔλαφρότατον, τὸ ἡπιώτατον ποὺ θὰ ἐπαθαίναμε ἡτο νὰ πολεμήσωμεν (dimicantum fuisset) ἐν φιλότατοι τώρα, ἐκείνου φυγόντος ἐκ τῆς πόλεως, ὅλα ἐτελείωσαν εἰρηνικῶς, καὶ ἡσύχως (pace, otio, silentio) Πρεβλ. καὶ Cicer. in Catil. 2,28.—neque nos umquam οὐδὲ ἡμεῖς ποτε=et nos numquam (ne-umquam) καὶ ἡμεῖς οὐδέποτε.—cum illi . . . esset ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος θὰ ἦτο.

§§ 18 - 22.

18 Quamquam καίτοι, καὶ ὅμως—nutu atque consilio νεύματι (θελήσει) καὶ γνώμῃ (βουλῇ ει)· ἀλλαχοῦ, Cic. in Catil. 2,29 λέγεται nomine atque auxilio.—cum cuncte ... tum vero καὶ ἐκ συμπερασμοῦ ἀλλὰ καὶ . . . quod vix . . . potuisse διότι μόλις φαίνεται ὅτι ἡτο δυνατὸν νὰ είναι [ἴδιον] ἀνθρωπίνης βουλῆς ἡ διακυβέρνησις τόσον μεγάλων πραγμάτων· ἐκ τούτου, ὅτι τόσον μεγάλα ἔργα δὲν ἡτο δυνατὸν νὰ προνοηθῶσι καὶ πραχθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπων, δυνάμεθα, λέγει ὁ ορήτωρ, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ταῦτα ἐπράχθησαν καὶ ἐπρονοήθησαν nutu atque consilio τῶν θεῶν.—ita praesentes . . . opem tulerunt οὕτω παρόντες (=φανεροὶ) ἐβοήθησαν· ἐκ τῶν προηγουμένων ἐννοεῖται ὅτι ὑποκείμενον είναι τὸ δι immortales.—bis temporibus κατὰ τούσδε τοὺς καιροὺς (τῶν συνωμοσιῶν).—opem—auxiliū συνώνυμα.—ut... possemus ὅστε... ἡδυνάμεθα (ὄχι δρθῆ γραφή possimus).—ut omittam ἵνα παραλίπω· omitto, praetermito, relinquō, praetereo, sileo, taceo συνώνυμα =non dico ἀποσιωπῶ, δὲν ἀναφέρω.—ab occidente ἐνν. sole ἀπὸ

ιλίου δυναμένου, ἀντίθ. ab oriente (sole) ἀπὸ ἥλιου ἀνατέλλοντος τρβλ. κατωτέρῳ § 20 ad orientem ἀπὸ τούτων τὰ γαλλικὰ orient ἀνατολή, occident δύσις.—visas . . . faces δηλ. τὰς φανείσας ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ δυσμῶν (ab occidente) δῆδας. Καὶ αἱ δῆδες αὐταὶ καθ' ἔαντάς (fax, tristis nuntia belli), ἄλλα μάλιστα ἡ ἀπὸ δυσμῶν ἐμφάνισίς των ἡτο ἀπαίσιος οἰωνός· ἡ ἀπὸ ἀνατολῶν ἐμφάνισις θείου τινὸς σημείου (βροντῆς, ἀστραπῆς . . .) ἡτο οἰωνός αἴσιος ardorem ἐπεξήγησις τοῦ faces. — fulminum iactus τοὺς (ὑπὸ τοῦ Διὸς) ὁρθέντας κεραυνούς (πρβλ. fulmen iacio). Ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ιστορικῶν ὅτι τότε, ἐν ᾧ ὁ οὐρανὸς ἡτο αἰθριος, ἔπειτα κεραυνὸς καὶ ἐφόνευσεν ἔνα πολίτην Ῥωμαῖον. — terrae motus τὰς τῆς γῆς κινήσεις, τοὺς σεισμούς (quassationes) πρβλ. Δίων. Κασσ. 37, 25 καὶ ἄλλα τε αὐτοῖς σημεῖα οὐκ αἴσια συνηνέχθη, κεραυνοὶ τε ἐν αἰθρίᾳ πολλοὶ ἐπεσον, καὶ ἡ γῆ λιχνῶς ἐσεισθη, εἰδωλά τε πολλαχόθε ἀνθρώπων ἐφαντάσθη καὶ λαμπάδες ἀνεκάς (=πρὸς τὰ ἄνω) εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ δυσμῶν ἀνέδραμον.—nobis consilibus ἀφαιρετ. ἀπόλ., ἡμῶν ὑπατεύοντων, ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὑπατείας. Ὁμοίως κατωτέρῳ § 19 Cotta et Torquato consulibus. — canere ὅτι ἔψαλλον, ἔχοντας φόδουν· καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὸ ἄδειν καὶ ἐν τῇ λατινικῇ τὸ canere συνηνέστατα λέγονται ἐπὶ τῶν θεῶν τῶν διδόντων χρησμούς, οἱ δόποιοι συνήθως ἐδίδοντο ἐν στίχοις καὶ ἐψάλλοντο καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐμμέτρως· πρβλ. Θουκ. 2, 54, 2 πάλαι ἄδεισθαι ἦξει δωριακὸς πόλεμος καὶ λιμὸς (ἢ λοιμὸς) ἀμ' αὐτῷ. 2, 8, 12 πολλὰ δὲ χρησμολόγοι ἦδον καὶ 2, 21, 3. — neque praetermittendum neque relinquendum, τὸ μὲν praetermittere νομίζεται ὅτι λέγεται ἐπὶ ἀκουσίας παραλείψεως, ἐπὶ παραδομῆς κλπ., τὸ δὲ relinquere ἐπὶ ἔκουσίας καὶ σκοπίμου· ἵδε Cicer. de offic. 3, 9 . . . qui negant eum locum a Panaetio praetermissum, sed consulto relictum. — memoria tenetis = ἐν τῇ μνήμῃ 19 (κατ) ἔχετε, μνημονεύετε, ἐνθυμεῖσθε (ὅτι...)—(L. Aurelio) Cotta et (L. Manlio) Torquato consulibus τῷ 65 π. X. — complures in Capitolio res de caelo esse percussas=ὅτι πάμπολλα ἐν τῷ Καπιτωλίῳ πράγματα (ναοί, ἀγάλματα) ἔξ οὐρανοῦ (ὑπὸ κεραυνῶν) ἐπλήγησαν καὶ κατεκρημνίσθησαν. ἵδε Cicer. de divinat. 2, 55 tum simulacra deórum Romulusque et Remius cum altrice belua (δηλ. lupa) vi fulminis icti conciderunt.—de caelo ἡ φράσις εἶναι συν-

ἥθης μετὰ τῶν ὁμιάτων servare παρατηρεῖν, περιμένειν τὴν ἐξ οὐρανῶν ἐμφάνισιν τῶν οἰωνῶν, iaceere, tangere, κ. ἄ. ὅμ. — cum et simulacra deorum depulsa sunt δτι καὶ ... ἐκ τῶν βάθρων κοτεκοηνίσθησαν πρβλ. Δίων. Κασσ. 37,91: ἐν γὰρ τῷ Καπιτωλῷ ἀνδριάντες τε πολλοὶ ὑπὸ κεραυνῶν συνεχωνεύθησαν καὶ ἀγάλματα ἄλλα τε καὶ Διός ἐπὶ κένοντος ιδρυμένον, εἰκὼν τέ τις λυκανῆς σύν τε τῷ Ῥώμῳ καὶ τῷ Ῥωμύλῳ ιδρυμένη ἐπεσε. — statuas veterum hominum: ἐν τῷ Καπιτωλῷ πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς ἦσαν ιδρυμένοι καὶ πολλῶν ἀρχαίων ἀνδριάντες. — legum aera οἱ χαλκοὶ πίνακες, ἐφ' ᾧ ἦσαν νόμοι ἐγκεχαραγμένοι, ἵνα ἀσφαλέστερον διαφυλάττωνται. 'Ἐν Ἑλλάδι συνήθως ἔχαράσσοντο ἐπὶ μαρμάρου ἢ ἄλλου λίθου. Οἱ χαλκοὶ αὐτοὶ πίνακες τῶν ὁμοιαίκῶν νόμων ἐφυλάσσοντο συνήθως; ἐν τῷ Καπιτωλῷ, δπον τότε ἐτάκησαν. — Ii-quefacta (sunt) καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν γράμματα συνεχύθη καὶ ἀμυδρὰ ἔγενετο, ὡς λέγει ὁ Δίων Κάσσιος (Ἑ. ἀ.). — et tactus etiam ille... Romulus ... προσέτι ἐπλήγη καὶ ἐκεῖνος ... ὁ Ῥωμύλος (τὸ ἄγαλμα τὸ παριστῶν τὸν Ῥωμύλον καὶ Ῥώμον νήπια θηλαζόμενα ὑπὸ λυκαίνης) — inauratum ἐπίχρυσον. — lactantem γαλαθηνόν, βυζαντίον. — uberibus lupinis inhiantem πρὸς μαστοὺς λυκαίνης ἀνοίγοντα τὸ στόμα, χάσκοντα. — haruspices ex tota Etruria: haruspices, λεροσκόποι (§ 9) ἦσαν μάλιστα ἐν τῇ Ἐτρουρίᾳ, τῇ πατρίδι τῆς μαντικῆς ἐξ αὐτῆς μετεκαλοῦντο εἰς Ῥώμην ἐν σοβαρωτέραις περιστάσεσι, διὰ τὰς ὅποις δὲν ἐθεωροῦντο ἕκανοι οἱ ἐν Ῥώμῃ ὑπάρχοντες. — civile ac domesticum πρβλ. καὶ bellum civicum — omni ratione placati διὰ παντὸς (λογικοῦ) τρόπου ἐξιλεωθέντες. — prope fata σχεδὸν θέφαστα· τὸ prope κολάζει τὸ fata· ἀν ἦσαν ἀληθῶς fata, δὲν θὰ ἥδύναντο οὐδὲ αὐτοὶ οἱ θεοὶ νὰ τὰ μεταβάλωσι. — flexissent ὁ ὑπερσυντέλικος τῆς ὑποτακτικῆς ἐτέθη ἀντὶ τετελ. μέλλοντος, διότι ὁ λόγος εἶναι πλάγιος ἐξαρτώμενος ἐκ τοῦ dixerunt (Ιστορικοῦ χρόνου). 'Ἐν εὐθεῖ λόγῳ οἱ haruspices εἴπον caedes atque incendia et legum interitus et bellum civile ac domesticum et totius urbis atque imperii occasus appropinquant, nisi di immortales... flexerint (τετελ μελ. δριστ.). "Ἄν ὁ λόγος ἐξηρτᾶτο ἐξ ἀρχικοῦ χρόνου (dicunt), θὰ ἐτίθετο παρακείμενος ὑποτακτικῆς, flexerint. — illorum responsis διὰ τὰς ἐκείνων, τῶν λεροσκόπων, ἀποκρίσεις. — ludi per decen' dies facti sunt ἐστρατείας

καὶ ἀγῶνες, διὰ δέκα ἡμερῶν, δέκα ἡμέρας; διαρκέσαντες ἐτελέσθησαν. Iudi κυρίως εἶναι οἱ ἀγῶνες, αἱ πεδιά, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἡσαν συνημμένοι μετὰ ἕορτῶν, ἢ λέξις Iudi ἐσήμαινε καὶ τὰς ἕορτὰς αὐτάς, π. χ. Iudi Megalenses ἕορται καὶ ἀγῶνες τελούμενοι πρὸς τιμὴν τῆς Μεγάλης Θεᾶς, τῆς μητρὸς τῶν θεῶν Κυβέλης. — idemque δηλ. οἱ haruspices — majus (simulacrum) μεῖζον (ὅμοιώμα, ἄγαλμα) ἐκείνου, ὅπερ ἦτο τέως ἰδρυμένον. — in exelso ἐνν. loco, in colunna excelsa, ἐπὶ στῦλου ὑψηλοῦ. — contra atque antea fuerat τὸ ἐναντίον ἀπὸ ὅτι ἦτο πρότερον. — ad orientem convertere νὰ οτρέψωσι, νὰ στήσωσι δηλ. οὕτω, ὥστε νὰ βλέπῃ πρὸς ἀνατολάς. Τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐν τοῖς ὁφμαῖκοις ναοῖς ἔβλεπον κατὰ παλαιὰν συνήθειαν πρὸς δυσμάς, ὥστε οἱ εὐχόμενοι καὶ τὰς χεῖρας πρὸς αὐτὰ ἀνατείνοντες νὰ βλέψωσι πρὸς ἀνατολάς, ως συμβαίνει καὶ σήμερον ἐν τοῖς χριστιανικοῖς ναοῖς μὲ τὰς εἰκόνας. Ἀλλὰ οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαῖοι ναοὶ εἶχον τὰς εἰσόδους συνήθως πρὸς ἀνατολάς, καὶ ὁ εἰσερχόμενος εἰς αὐτοὺς ἡτένιζε τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἐπίσης πρὸς ἀνατολάς ἐστραμμένα. — illud signum δηλ. Iovis simulacru^m. τὸ ἄγαλμα τοῦτο, ως λέγεται κατωτέρῳ, ἰδρυθὲν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καθ' ἣν εἶπε τὸν λόγον τοῦτον ὁ Κικέρων, ἦτο ὅρατὸν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, ἐνθα πρὸς συνηγμένον τὸν λαὸν ὅμιλει ὁ ὄγητωρ· διὸ λέγει ἐφεξῆς quod videtis. — solis ortum et forum curiamque conspiceret ἐκ τούτων εἰκάζεται ὅτι ἦτο ἰδρυμένον κατὰ τὴν δυτικὴν τῆς ἀγορᾶς πλευράν· curia (Hostilia) εἶναι τὸ βουλευτήριον. — ea consilia τὰ σχέδια ταῦτα, αἱ συνωμοσίαι· consilium^m inire βουλεύεσθαι βουλήν, σχέδιον μελετᾶν. — illustrarentur νὰ προέλθωσιν εἰς φῦς, ν' ἀποκαλυφθῶσι. — colloquandū... locaverunt ἐξεμίσθωσαν, ἔδωκαν ἐν δημοπρασίᾳ, ἵνα ἰδρυθῇ. — neque superioribus consulibus neque nobis οὔτε ἐπὶ τῆς ὑπατείας τῶν προγενεστέρων (δηλ. τοῦ ἔτους 65 καὶ 64. π. X.) ὑπάτων, οὔτε ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ὑπατείας, ἀλλὰ ante hodie-
τηνū diem πρὸ τῆς σημερινῆς ἡμέρας.

Hic ἐδῶ (τώρα), ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων προόδῳ, ὅταν τὰ 21 πράγματα οὕτω γίγνωνται. — aversus a vero ἀπεστραμμένος ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ αὐτό· ἡμεῖς λέγομεν ἐν ὅμοίᾳ περιπτώσει: τίς εἶναι τόσον τυφλός; — praeceps (προπετής) ἀλόγιστος, μωρός... mente captus φρενόληπτος, φρενοβλαβής. — qui neget

ἀναφορ. συμμερασματ. πρότασις=ut is neget ὥστε (οὗτος) ν' ἀρνήται. — haec omnia, quae videmus ταῦτα πάντα, τὰ δύο ταῦτα (ζῆλος ὁ κόσμος) βλέπομεν. — praecipueque hanc utrem... admixtari καὶ πρὸ πάντων (τοῦτο), ὅτι ἡδε ἡ πόλις... διακυβερνᾶται. — Etenim... αἰτιολογεῖται ἡ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐκφρασθεῖσα γνώμη, ὅτι ἡ πόλις Ρώμη διακυβερνᾶται καὶ σφέσται τῇ τῶν θεῶν θελήσει.—cum esset ita responsum ἐν ᾧ εἰχε δοθῆ τοιαύτη (ὑπὸ τῶν ιεροσκόπων) ἀπόκρισις, ὅτι... — ea,... quae,... δηλ. caedes (civium), incendia (urbis) interitus rei publica—cogitata μελετηθέντα, ἀποφασισθέντα, suspecta διαληφθέντα ἐπιχειρηθέντα. — ita praesens οὗτο (παρὸν) φανερόν, καὶ § 18 ita praesentes.—eorum (coniuratorum) indices οἵ καταμηνηταὶ αὐτῶν, οἵτινες ἤσαν οἱ πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων καὶ ὁ Volturcius.—in aedem Concordiae εἰς τὸν τῆς Ὁμονοίας ναὸν ὠδηγήθησαν οἱ συνωμόται καὶ οἱ καταμηνυταὶ αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κικέρωνος, ὃπου κατὰ πρῶτον ὠδηγήθησαν οἱ πρὸ μικροῦ συλληφθέντες πρέσβεις μετὰ τοῦ Οὐολτουρκίου, προσῆλθον δ' ἔπειτα κληθέντες καὶ οἱ συνωμόται, ἀνύποπτοι, Gabinius Statilius, Cethegus, Lentulus (§ 6.). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῆς Ὁμονοίας συνήλθεν ἔπειτα καὶ ἡ σύγκλητος ἐκτάκτως. Ἐκείτο δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἐν τῇ βορειοανατολικῇ γωνίᾳ τῆς ὁρματικῆς ἀγορᾶς (Forum Romanum), οὐχὶ μακρὰν τοῦ βουλευτηρίου (curia Hostilia), ἐν τῷ 22 δποίῳ κανονικῶς ἐσυνεδρίαζεν ἡ σύγκλητος.—quo=quamobrem, quare, δθεν.—qui... sunt... conati οἵτινες, διότι (οὗτοι) ἐπεχειρησαν· ἀναφορ. αἰτιολογ. πρότασις—si... dicam nūnūm mihi sumam et non sim *et εἰποιμοι*, ἄγαν (πολὺ μέγα) *ὑπὲρ ἐμαυτοῦ λάβοιμι καὶ οὐκ ἀν εἶην*, β' εἶδος ὑποθετικῶν λόγων ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ γ' τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης.—nono sim ferendus οὐκ ἀν εἶην ἀνεκτός, διότι θὰ ἀπέδιδον εἰς ἐμαυτὸν περισπότερον (nūnūm sumam) παρ' ὅσον ἔπρεπε.—ille, ille Iuppiter restitit; ille... ille... ille: ὁ Κικέρων λέγων ταῦτα ἐδείκνυε τὸ simulacrum Iovis, περὶ οὐ ἐλέχθη ἀνωτέρῳ § 20. Τὸ δεύτερον (ille, ille Iuppiter), ὃς πᾶσα ἀναδιπλούμενη λέξις πρέπει νὰ προφέρεται μετὰ μείζωνος ἐντάσεως, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀναδιπλώσεως: ἐκεῖνος, *ἐκεῖνος* (λέγω) ὁ Ζεύς... τὰ ἐπόμενα ille... ille... ille... ille... κάμνουν τὴν λεγομένην *ἀναφορὰν* λατιν. repetitio.—ille Capitolium (salvum esse voluit) ille haec tempa (salva esse voluit) ille cun-

etiam urbem (salvam esse voluit), ille vos omnes salvos esse voluit: τὸ salvos esse voluit πρόπει δηλ. νὰ ἔννοηθῇ εἰς πάσας τὰς προτάσεις (*σχῆμα ἀπὸ κοινοῦ*). — dis immortalibus ducibus ἀφαιρ. ἀπόλυτος, τῶν ἀθανάτων θεῶν ἡγουμένων, ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τῶν ἀθανάτων θεῶν.— hanc mentem voluntatemque... suscepri τήγδε τὴν διάνοιαν καὶ τὴν θέλησιν (ἀνέλαβον) ἔσχον δηλ. τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν νὰ λάβω τὰ σύντονα μέτρα κατὰ τῶν συνωμοτῶν καὶ νὰ ματαιώσω τὰ σχέδιά των. — ad haec tanta indicia pervenī εἰς ταῦτα τὰ τηλικαῦτα (μεγίστης σοβαρότητος) μηνύματα ἔφθασα· ἵδε § 7.— Iam vero ab Lentulo... esset ereptum ή ἔννοια τῆς περιόδου ταύτης εἶναι ὅμοία μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ λογίου: **Μωραλνει Θεός, δὸν βούλεται ἀπολέσαι,** ὥσπερ λέγεται καὶ λατινιστί: quos deus perdere vult dementat. — iam vero δι' αὐτοῦ πολλάκις εἰσάγεται τι ἰσχυρότηρον τεκμήριον ὑπὲρ τῆς γνώμης, ἣν δ συγγραφεὺς ἐκφράζει. 'Η συντακτικὴ σειρὰ τῶν λέξεων τῆς περιόδου ταύτης ἔχει ὡς ἔξης: iam vero, nisi huic tantae audaciae consilium ereptum esset ab dis immortalibus, numquam profecto tantae res tam dementer creditae essent neque litterae commissae (essent) ab Lentulo ceterisque domesticis hostibus et ignotis et barbaris (homini-bus). — huic tantae audaciae τῇδε τῇ τηλικαύτῃ θρασύτητι (ὑπερβολικῇ τολμῇ), ἀπὸ τούτους ἔδω τοὺς τόσον ὑπερβολικὰ θρασεῖς· τὸ ἀφηρημένον οὐσιαστικὸν audaciae ἐτέθη ἀντὶ συγκεκριμένου audacibas· ὑπάρχει δὲ καὶ ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ πρόληψίς της· διότι προφανῶς ή ἔννοια εἶναι ή ἔξης: ἐὰν μὴ ὑπὸ τῶν θεῶν εἴχεν ἀφαιρεθῆ ἀπ' αὐτῶν ή σκέψις, ὁ νοῦς, ὥστε νὰ δειχθῶσι τόσον θρασεῖς, τόσον ὑπερβολικὰ τολμηροί· ἐὰν μὴ εἴχεν ἀφαιρεθῆ αὐτῶν ὁ νοῦς δὲν θὰ ἔδεικνύνοιτο τόσον ὑπερβολικὰ τολμηροί. — quid vero? ἀλλὰ τί δύναται τις ν' ἀντείπῃ εἰς τὸ ἔξης; δι' αὐτοῦ εἰσάγεται ἀκόμη ἰσχυρότερον τεκμήριον παρὰ διὰ τοῦ iam vero. — ut homines Galli... neglegerent, vestramque... anteponerent ἀνθρώποι Γαλάται... νὰ (παραμελήσωσι) ἀφήσωσι καὶ νὰ προτιμήσωσι· τὸ ut μεθ' ὑποτακτικῆς ἀνεξάρτητον, ἐν εἴδει ἐπιφωνήσεως, δηλοὶ **θαυμασμόν.** 'Αντὶ τῆς ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ ut ἥδυνατο νὰ τεθῇ καὶ ἀπαρέμφατον παρακειμένου, homines Gallos... neglexisse... anteporusuisse=τὸ ὅπι ἀνθρώποι Γαλάται... ἀφῆκαν... προετίμησαν: Verg. Aen. 1, 98 — male pacata — non pacata, ἐπομένως, πολε-

μία τοῖς Ἀρωματίοις, ex civitate male pacata, quae genus ἀντὶ ex civitate . . . quae (civitas) δηλ. συμβαίνει πολλάκις ἐν τῇ ἀναφορικῇ προτάσει νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἢ ὑπ' αὐτῆς προσδιοριζομένῃ λέξις, π. χ. Cicer. in Catilina. 1, 4: certo die, qui dies κατώτ. Σ 25 τοῦδε τοῦ λόγου, bello quale bellum . . . 'Αλλ' ἀντὶ τῆς ιδίας λέξεως ἐνίστεται καὶ ἄλλη τῆς αὐτῆς σημασίας ἢ συγγενοῦς.— quae . . . videatur = ut ea videatur ὥστε (τοῦτο τὸ ἔθνος) νὰ . . . φαίνηται . . . — spem imperii . . . oblatam neglegerent: τὸ ἔθνος τῶν Γαλατῶν συμφέρον εἶχεν, ἀφ' οὗ ἡτο πολέμιον πρὸς τοὺς Ἀρωματίους, νὰ διευκολύνῃ, ὅχι νὰ προδώσῃ τοὺς συνωμότας, ἵνα ἔξασθενήσῃ ἢ Ἀρώμη ἐκ τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν καὶ καταντήσῃ ἀκίνδυνος εἰς τοὺς πολεμίους. Καὶ δύως οἱ πρέσβεις τῶν Γαλατῶν ἀπεκάλυψαν τοὺς συνωμότας. Τοῦτο ἄρα πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν εὑμένειαν τῶν θεῶν (divinitus factum esse). Διὰ μὲν τοῦ spem imperii δηλοῦται ἢ ἀνεξαρτησία ἢ καὶ ἢ κυριαρχία, διὰ δὲ τοῦ spem maximarum rerum δηλοῦνται τὰ προνόμια, ὡς σήμερον λέγομεν. Τοιαύτας ὑποσχέσεις καὶ ἐλπίδας εἶχον δώσει εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀλλοβρόγων οἱ συνωμόται, ἀν ἔστεργον νὰ βοηθήσουν τὴν συνωμοσίαν. — a patriciis hominibus: οἱ συνωμόται ἦσαν πάντες σχεδὸν πατρόκιοι. — suis opibus δοτ. πτώσ., διότι τὸ anteponere διὰ τὴν πρόθ. ante metà δοτικῆς συντάσσεται. 'Αντὶ τοῦ suis opibus ἥδυνατο νὰ τεθῇ καὶ suis comimodis, ἀλλὰ διὰ τοῦ opibus ἐδηλώθη τι μεῖζον, διότι suis opibus = τῆς ἐπανέκτησεως τῶν ἔστων δυνάμεων. — p. a. esertim qui . . . potuerint = ἀφοῦ μάλιστα αὐτοὶ σύχι διὰ πολέμου, ἀλλὰ διὰ τῆς σιωπῆς των (pugnando-tacendo ἀφαιρεγεούντων, σημαίνουσα τρόπον) ἥθελον δυνηθῆ νὰ κατοβάλωσιν ἡμῖν.

§§ 23 — 29.

- 23 ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est πάρα πάσαις ταῖς ιεραῖς (τῶν θεῶν) στρωμναῖς (κλίναις) ὠρίσθη δοξολογία, εἰς δλους τοὺς ναούς, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Οἱ Ἀρωματοὶ κατὰ τὰς ἕορτὰς ἐτοποθέτουν ἀγάλματα τῶν θεῶν, ἔγγινα ἐνδεδυμένα ἢ ἀπλῶς καλυμμένα, ἔχοντα κεφαλὴν ἐκ μαρμάρου, ἢ χαλκοῦ ἢ καὶ κηροῦ, ἐπὶ δειπνητικῶν κλινῶν ἢ στρωμνῶν (pulvinaria) καὶ παρέθετον πλησίον τραπέζας μετὰ εὐωχίας, θυσίας. — celebratote illos dies

λαμπρύνατε, λαμπρῶς πανηγυρίσατε ἐκείνας τὰς ὅμοιας
ῷρισεν ἡ σύγκλητος διὰ τὴν supplicationem.—nam multi sed...
numquam ὁ λόγος ἀναλυτικὸς ἀντί: nam ex multis saepe iustis
honoribus numquam prefecto iustiores dis immortalibus habiti
sunt ac debiti. ‘Ως β’ ὅρος συγχρίσεως μετὰ τὸ iustiores ἐννοεῖ-
ται his honoribus, quos nunc dīs immortalibūs habendos sena-
tus constituit.—me . . . duce et imperatore ἀφαιρ. ἀπόλυτος ἐπειδὴ²⁴
ἐν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἔλλείπει ἡ μετοχὴ τοῦ ἐνεστῶνος τοῦ ὁγ-
ματος sum, τίθενται πολλάκις μόνα τὰ ὑποκείμενα καὶ κατηγορού-
μενα κατ’ ἀφαιρετικήν, π. χ. ἀνωτέρῳ § 19: Cotta et Torquato
consulibus: me puer rex mortuus est κ. ἀ. Τὰ κατηγορούμενα
συνήθως δηλοῦσιν ἀρχήν τινα (consul, praetor. . .) ἢ ἡλικίαν (puer,
adolescens, senex).—recordamini ἀναμνήσθητε.—civiles dissensi-
ones ἡπιώτερον τοῦ bella civilia. — quas audistis ἀντὶ de quibus
audistis — sed eas: ἀφ’ οὐ προηγήθη τὸ non solum, κανονικῶς
πρέπει ν’ ἀκολουθήσῃ sed etiam διὰ τῆς παραλείψεως τοῦ etiam,
καθίσταται τὸ α’ μέρος (quas audistis) οἷονεὶ ἀπαρατήρητον δηλαδὴ
τὸ μὲν recordamini non solum eas, quas audistis, sed etiam eas,
duas vidistis σημαίνει: ἀναμνήσθητε ὅχι μόνον ἐκείνας τὰς ὅμοιας
ἥκουσατε, ἀλλὰ καὶ ταύτας τὰς ὅμοιας εἴδατε δηλ. **Ἀμφοτέρας ἔξι Ίσου**
τὸ δὲ recordamini non solum eas, quas audistis, sed eas, quas
vidistis σημαίνει: μπορεῖται βέβαια καὶ ἐκείνας τᾶς ὅμοιας ἥκου-
σατε, νὰ ἀναμνήσθητε, ἀλλ’ ἀφήσατέ τας ἐκείνας, δὲν πειράζει, ἀν
δὲν ἐνθυμηθῆτε ἐκείνας· ἐνθυμηθῆτε αὐτάς, τὰς ὅμοιας σεῖς οἱ ίδιοι
(vosmet ipsi) εἴδατε.=meministis atque vidistis· τὸ μὲν πεμ-
nitistis ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὰ ὅποια ἐνθυ-
μούμεθα Ίσως ζωηρῶς, ἀλλὰ τῶν ὅποιων δὲν ἔσχομεν συνείδησιν· τὸ
δὲ vidistis ἀναφέρεται εἰς γεγονότα προηγμένης ἡλικίας, ὃν ἔχει
τις συνείδησιν. — L. (Cornelius) Sulla oppressit (=κατέβαλε) P.
Sulpiciū Rūfū; ἔνα ἐκ τῶν δέκα δημόρχων τοῦ ἔτους 88 π. Χ.,
ὅστις προέτεινε νὰ ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ Σύλλα καὶ νὰ ἀνατεθῇ εἰς
τὸν Γάιον Μάριον ἡ διεύθυνσις τοῦ Μιθραδατικοῦ πολέμου· τοῦτον
φεύγοντα καταδιώξαντες ἱππεῖς τοῦ Σύλλα συνέλάβον καὶ ἐφόνευ-
σαν. — G. Mariū custodem huius urbis: ὁ Κικέρων ἡσπάζετο τὰ
φρονήματα τοῦ Μαρίου καὶ ἐθεώρει αὐτὸν φύλακα τῆς πολιτείας
κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας τοῦ Σύλλα. — Gn. Octavius consul, ἐν ἔτει

87, ὅπαδὸς τοῦ Σύλλα, expulit ex urbe collegam suum, τὸν ὁπαδὸν τοῦ Μαρίου L. Cornelium Cinnam, διότι προέτεινε τὴν ἀνάκλησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἔξορισθέντων, καὶ τὴν ἀνανέφοιν τοῦ νόμου τοῦ Σουλπικίου (lex Sulpicia 88 π. X.) περὶ διανομῆς τῶν νέων πολιτῶν καὶ τῶν ἀπελευθέρων εἰς ἀπάσας τὰς φυλάς.—his locis δηλ. forum Romanum.—acervis et sanguine ἀφαιρετ. δογάνου ἀνήκουσαι εἰς τὸ redundavit=ἔγέμισε μὲ σωροὺς πτωμάτων καὶ ἐπλημμύρισε μὲ αἷμα. Τὸ redundavit κυριολεκτεῖται μόνον παρὰ τὸ sanguine, παρὰ τὸ acervis πρέπει νὰ ἐννοηθῇ κατὰ ζεῦγμα ἔτερον οἶμα (plenus ἡ confertus fuit).—superavit ὑπερίσχυσε, postea τὸ ἔτος 87 λῆγον.—clarissimis viris imperfectis lumina civitatis extincta sunt φονευθέντων (μὲ τὸν φόνον) ἐνδοξοτάτων ἀνδρῶν ἐσβέσθησαν τὰ φῶτα τῆς πολιτείας. Lumina civitatis ὀνομάζει ὁ Κικέρων τοὺς πεπαιδευμένους πολίτας, τὸν φωτίζοντας διὰ τῆς παιδείας τῶν τοὺς ἀπαιδευτοτέρους. Τοιοῦτοι φωστῆρες τῆς πολιτείας τότε, μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Μαρίου καὶ τοῦ Κίννα, ἐξέλιπον ἵκανοι, οἱ ὑπατοι Gn. Octavius καὶ L. Merula, ὁ ἐπιφανῆς ἄγιος M. Antonius, ὁ νικητὴς ἐν τῷ κατὰ τῶν Κίμβρων πολέμῳ Q. Lutatius Catulus, ὁ pontifex Q. Scaevola καὶ ἄλλοι. — Ultus est postea τῷ 82 π. X.—quanta deminutione cīvīnū μὲ πόσην τῶν πολιτῶν ἐλάττωσιν (ēvv. ἐκ τῶν προηγουμένων τὸ ultus est) εἰς δεκάδας χιλιάδων πολλὰς ἀνῆλθον οἱ ὑπὸ τοῦ Σύλλα τότε προγραφέντες καὶ φονευθέντες. — M. (Aemilius) Lepidus καὶ Q. Catulus ὑπατοι τὸ 78 ὁ Q. (Lutatius) Catulus ἦτο υἱὸς τοῦ ἀνωτέρῳ μηνημονευθέντος νικητοῦ τῶν Κίμβρων. Ἀποτέλεσμα τῆς διαφωνίας (dissensit) τούτων ἦτο ἡ φυγὴ τοῦ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου εἰς Σαρδηνίαν καὶ ὁ ἐν ἔτει 77 ἐκεῖ θάνατός του (interitus ipsius attulit rei publicae luctum).

25 Atque illae tamen omnes dissensiones . . . πόσον μεγαλυτέραν καταστροφὴν ἔπειτε νὰ φοβώμεθα, λέγει ὁ ἄγιος; ἀν ὑπερίσχυνον οἱ συνωμόται τοῦ Κατιλίνα, ἀφ' οὗ ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἦτο αὐτὸ τοῦτο, ἢ καταστροφὴ τῆς πολιτείας (ad delendā), καὶ ὅχι μεταβολή τις αὐτῆς (ad commutandam), οἵαν ἐπεδίωκεν ὁ Σύλλας καὶ ὁ Μάριος ἀλπ.—hanc urbem conflagrare (ἀμεταβ.) αὐτῇ ἡ πόλις θὰ πυρποληθῇ.—post hominum memoriam συνηθεστάσῃ φράσις σημαίνοντα ἐφ' ὅσον (πρὸς τὰ παλαιά) ἐξικνεῖται ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, ἐφ-

ὅσον ἐνθυμοῦνται οἱ ἀνθρωποι. — maximum crudelissimumque bellum ὄνομάζει τὴν συνωμοσίαν διὰ τὰ ὅλεθριώτατα καὶ ὠμότατα ἀποτελέσματα, τὰ διοῖα θὰ εἶχεν, ἀν ἐπετύγχανεν, ἀφ' οὗ πρόγραμμα (*lex fuit constituta*) τῶν συνωμοτῶν ἡτο νὰ θεωρήσωσι πολεμίους ὅχι μόνον τοὺς τυχὸν ἀντιφρονοῦντας, ἀλλὰ omnes, qui salva urbe salvi esse possent, τ. ἔ. πάντας τοὺς μὴ συνωμότας. — bello quale bellum . . . quo in bello ἴδε σημ. εἰς § 22 ex civitate male pacata quae gens. — barbaria βάρβαρος χώρα. — salva urbe ἀφαιρετ. ἀπόλυτος, σφασ (οὐσης) τῆς πολιτείας τὸ ἐπόμενον salvi κυρίως ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, salvi esse = νὰ εἶναι οἰκονομικῶς σῶοι, νὰ μὴ πάθωσιν αἱ περιουσίαι των. — in hostium numero ducerentur ἐν τοῖς πολεμίοις νὰ λογισθῶσι, νὰ λογαριασθοῦν ὡς πολέμιοι. — ita me gessi . . . ut οὕτως ἐπολιτεύθην, οὕτως ἐνήργησα ὡς ἀρχων, ὥστε . . . Ἐνταῦθα συνεχίζεται ἡ διακοπεῖσα πρότασις in hoc autem . . . bello. — ut . . . conservaremini ὥστε νὰ . . . διατηρηθῆτε. — cum . . . putassent ἐπειδή, ἀφοῦ . . . ἐνόμισαν. — tantum civium superfuturum (esse) ὅτι τόσοι μάνον πολίται θὰ περισωθῶσιν ἐκ τῆς καταστροφῆς. Σημειωτέος δὲ λατινισμὸς tantum civium [=τοσούτων πολιτῶν] ἀντὶ tot cives τοσοῦτοι πολίται. — quantum (civium) infinitae restitisset = quot (cives) infinitae caedi restitissent ὅσοι πολίται ἥθελον ὑπολειφθῆ εἰς τὴν ἀπεριόριστον σφαγήν, ὅσους ἥθελεν ἀφῆσει ἄκουσα ἡ ἀπεριόριστος σφαγή, ὅσους δὲν ἥθελε δυνηθῆ νὰ φονεύσῃ ἡ ἀπεριόριστος σφαγή, τὸ restitisset εἶναι τοῦ δήμου. (resto-restarte ὅχι τοῦ resisto resisterē). — tantum autem urbis (superfuturum esse) τόσον δὲ μέρος τῆς πόλεως ὅτι θὰ ἐσφύζετο ἐκ τῆς καταστροφῆς. — quantum (urbis) flamma obire non potuisset εἰς ὅσον μέρος τῆς πόλεως ἡ φλὸδε δὲν ἥθελε δυνηθῆ νὰ φθάσῃ.

Quibus pro tantis rebus (a me gestis) ἀνδ' ὧν τηλικούτων 26 ὑπηρεσιῶν μου. — praemium virtutis βραβεῖον διὰ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀρετὴν μού, — insigne honoris ἐπίσημον παράσημον δηλωτικὸν τῆς τιμῆς ἡς ἡξιώθην ὑπὸ τῆς πολιτείας. — huius diei τῆσδε τῆς σήμερον ἡμέρας, καθ' ἣν ἀπεκαλύφθη φανερῶς ἡ συνωμοσία καὶ ἐκρατήθησαν οἱ συνωμόται. — mutum-tacitum μετὰ ἐνεργητικῆς σημασίας, τὸ μὴ ὅμιλον, τὸ σιωπῶν, οἷοι εἶναι οἱ ἀνδριάντες. — minus digni ὀλιγώτερον (έμου) ἀξιοι ὀλιγωτέρας ἔμοιν ὑπηρεσίας εἰς

τὴν πόλιν προσενεγκόντες. — *memoria vestra...* οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἄλλα μνημεῖα χαρακτηρίζονται ὑπὸ τοῦ ἁγίτορος ὡς ἄφωνα παραβαλλόμενα πρὸς τὴν μνήμην τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν φήμην, ἢ ὅποια μεγαλόφωνος μνημονεύει καὶ διηγεῖται εἰς τοὺς νεωτέρους τὰ κατωρθώματα τῶν παλαιοτέρων. Ἀλλὰ καὶ τὰ μνημεῖα καὶ οἱ ἀνδριάντες *μονονοσυχὴ φωνὴν ἀφιέντα* διηγοῦνται ἡμῖν σιωπηρῶς τὴν δόξαν ἐκείνων, ὃν εἰς τιμὴν ἰδρύθησαν. Πολὺ μεγαλοφωνότερος αὕτης τῆς δόξης τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶναι ἡ ἴστορία καὶ ἡ ἴσαδελφος αὐτῆς ποίησις. Ὁ Κικέρων φαίνεται μᾶλλον ὅτι δὲν ἥδυνατο νὰ ἔλπιζῃ ἀνδριάντας ἔνεκα τῶν πολλῶν ἐπιφανῶν, Καίσαρος καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν τοῦλάχιστον ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας, ἀφ' οὗ καὶ ἐτιμωρήθη διὰ τὸν θάνατον τῶν συνωμοτῶν. Ἰδὲ καὶ ὅσα κατωτέρω § 27 ἵκετεύει. — *nostrae res (gestae)* αἱ ἡμέτεραι πρᾶξεις, αἱ ἐμαὶ πρὸς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίαι. — *alentur* θὰ τροφῶσι, θὰ διατηρηθῶσι *ζωηρά*. — *sermonibus crescent* διὰ τῶν δημιουρῶν, διὰ τῶν διηγήσεων, διὰ τῆς φήμης θὰ αὐξηθῶσι, θὰ μεγαλυνθῶσι. Λέγεται καὶ ἐν ἄλλῃ συγγραφῇ τοῦ Κικέρωνος (*Iael.* 140): *nec illa extincta sunt alenturque potius et augentur cogitatione* (=διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως) *et memoria mea — inveterascent et corroborabuntur* θὰ ἔγχρονίσωσι, θὰ διαιωνισθῶσι καὶ θὰ ἐπιρροσθῶσι, θὰ ὕψωσι τὰς δύζας, ὅστε νὰ μὴ ἐκλίπωσί ποτε. — *eundemque diem intellego...* *propagatam esse* καὶ αἰσθάνομαι (ζννοῦ) ὅτι ὁ αὐτὸς χρόνος, τὸ αὐτὸν χρονικὸν διάστημα (*dies θηλ.* = χρονικὸν διάστημα) τῆς περαιτέρῳ ζωῆς τῆς πόλεως διασωθεῖσης νῦν ἐκ βεβαίας καταστροφῆς, διπερ χρονικὸν διάστημα ἐπίζω ὅτι θὰ εἶναι αἰώνιον, **παρετάθη**... Λέγεται καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ κατὰ Κατιλίνα, § 11: *meus consulatus...* *multa saecula propagaverit rei publicae* = ἡ ἐμὴ ὑπατεία πολλοὺς αἰώνας τῇ πολιτείᾳ ἐμήκυνε, ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας τὴν ὑπερέξιν τῆς πολιτείας παρέτεινε. — *et ad salutem urbis et ad memoriam consulatus mei* καὶ πρὸς εωιηρίαν τῆς πόλεως καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐμῆς ὑπατείας, ὅστε ἐφ' ὅσον θὰ ὑπέροχη Ῥώμη καὶ ὁ χρονικὸν κράτος ἐπὶ τοσοῦτον θὰ διατηρήται καὶ ἡ μνήμη τῆς ὑπατείας. — *unoque (eodemque) tempore duos cives exstitisse* καὶ ὅτι εἰς ἓν καὶ τὸν αὐτὸν χρόνον δύο πολῖται ὦπῆρεν ὁ Πομπήιος, qui finis imperii Romanī non terrae, sed caeli regionibus terminabat, καὶ ὁ Κικέρων

ρων αὐτός, qui eiusdem imperii domicilium sedesque, δηλ. Romam, servabat. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κικέρων ἔσφετε τὴν Ἀρώμην ἀπὸ τὴν συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα, ὁ Πομπήιος ἐπολέμει νικηφόρως ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἔξετεινε τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀρωμαίων.—caeli regionibus=caeli finibus, caeli terminis, τοῖς τοῦ οὐρανοῦ ὅριοις, **ὑπερβολή**, τὴν ὅποιαν συχνὰ ὁ Κικέρων μεταχειρίζεται περὶ τῶν κατωρθωμάτων τοῦ ὑπὸ αὐτοῦ θαυμαζομένου Πομπήιου (Cicer, in Catil. 4,21 p. Sest. 67).—fortuna atque condicio συνώνυμα, τὸ fortuna ὃν γενικωτέρας ἐννοίας εἰδικεύεται διὰ τοῦ condicio· ἵδε σημ. εἰς § 2.—quae (fortuna condicio) illorum, qui . . . βραχυλογία ἀντί: quae rerum illorum qui . . . ὡς καὶ ἐν τῷ Ἑλλην. **κόμαις Χαρίτεσιν δμοῖς.**—prosunt (ῳφελοῦσι) — obsint (βλάπτουσι) μετὰ δοτικῆς ceteris, (nisi) ὅμοίως τὸ nocere κατωτέρω (vobis). Τὸ recte=merito, (ἐπ) ἀξίως, δικαίως, —quamquam (Quirites) καίτοι, καὶ ὅμως. — mihi . . . nihil ab istis noceri potest ἐγὼ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθω βλάβην τινά παρ' αὐτῶν.—magnum . . . praesidium, magna . . . dignitas . . . magna vis conscientiae ὁ Κικέρων ἥλπιζε ὅτι θὰ ἔχῃ μεγάλην τὴν ὑποστήσιεν τῶν χρηστῶν πολιτῶν (magnum in bonis praesidiūm) τοὺς ὅποιους ἐπροστάτευε κατὰ τῶν φαύλων, καὶ ὅτι θὰ ἐπροφύλαττεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης τῶν ταπεινωθέτων ἔχθρῶν ἐπιθέσεως ἡ ἀξίωσις αὐτοῦ (dignitas), ὅτι δηλ. ἐδείχθη ὡς ὕπατος ἄξιος τῆς μεγίστης ἀπὸ μέρους τῆς πολιτείας εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπολήψεως, προσέτι δὲ καὶ ἡ συναίσθησις (conscientiae) τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσιῶν του. —is animus, ut . . . τοιοῦτον ψυχικὸν θόρρος, ὥστε. — nullius audaciecedamus οὐδενὸς τῇ φραστήτῃ νὰ ὑποχωρήσωμεν.—ultra αὐθορμήτως, ἀνευ προκλήσεως ἀπὸ μέρους ἔκεινων. — lacessamus [νὰ ἐρεθίσωμεν] νὰ προκαλέσωμεν.—Quod si . . . converterit (τετελ. μέλ.) erit . . . α' εἰδος ὑποθετικοῦ λόγου, ἀντιστοιχοῦν ἐνταῦθα πρὸς τὸ β' εἰδος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης=ἴαν . . . στραφῇ . . . ἔσται. —que condicione posthac eos esse velitis πλαγία ἐρώτησις ἀπὸ τοῦ videndum = ὑπὸ ποίαν συνθήκην, πῶς θέλετε νὰ εἶναι, ποία τύχη θέλετε νὰ περιμένη τοῦ λοιποῦ ἔκεινους, οἱ δποῖοι . . . —qui pro salute vestra se obtulerint invidiae periculisque omnibus οἱ δποῖοι (ἀγωνιζόμενοι) ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας προσήνεγκον ἔαυτούς, ἔξετέθησαν εἰς τὸν φθόνον (τῶν πολιτῶν) καὶ εἰς παντόίους

κινδύνους. Ἐπειδὴ ή ἀναφορική αὕτη πρότασις ἀνήκει ως προσδιοριστική εἰς τὴν προηγουμένην πλαγίαν ἐρώτησιν, ἐκφέρεται καὶ αὕτη καθ' ὑποτακτικὴν (obtulerint).—*mihi quidem quid est quod . . . accendere? ἔητορικὴ ἐρώτησις*=*mihi quidem nihil est quod . . . ascendere.* — *quod iam ad fructum vitae possit adquiriri* (*οὐδὲν πλέον* (*ὑπάρχει*) ὅπερ νὰ δύναται νὰ ἀποκτηθῇ ὑπὲρ ἐμοῦ (*mihi*) *εἰς* (*μεῖζον*) ὅφελος, εἰς κατάκτησιν τῆς ζωῆς¹ ἐπειδὴ δηλ. ὁ Κικέρων γενόμενος καὶ ὑπατος ἔφθασεν εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξιώματα, πέρα αὐτοῦ οὐδὲν ὑπῆρχεν, ὅπερ νὰ ποθήσῃ ν' ἀποκτήσῃ. (*Προσοχή, μὴ ἔξηγησης τὸ ad fructum vitae εἰς ἀπόλαυσιν τῆς ζωῆς* διότι ἵσα ἵσα τότε ὁ Κικέρων, ἀφοῦ ἔκποιάσε καὶ ἔφθασε εἰς τὰ ὑπατα ἀξιώματα, ἥδυνατο κατόπιν ἀνέτως ν' ἀπολαύσῃ τῆς ζωῆς τιμώμενος ὑπὸ τῆς πόλεως, ἦν ἔσωσε λοιπὸν δὲν λέγει τοῦτο ὁ Κικέρων).—*in honore vestro ἐν τῇ ὑμετέρᾳ τιμῇ, ἐν τῇ τιμῇ, εἰς τὴν δοπίαν ὑμεῖς μὲν ἀνυψώσατε ἐκλέξαντές με καὶ εἰς ἄλλα ἀξιώματα (ταμίου, στρατηγοῦ)* καὶ εἰς τὸ τοῦ ὑπάτου, qui honor (*consulatus*) est finis honorum populi, Cicer. pro Plancio 60.—*in gloria virtutis ἐν τῇ δόξῃ (φήμῃ) τῆς ἐπιδειχθείσης ὑπ' ἐμοῦ ἱκανότητος (ἀρετῆς) κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν σύλληψιν τῶν συνωμοτῶν.* — que *mihi libeat ascendere* ὅπου νὰ μοῦ ἀρέσῃ (νὰ μοῦ γεννηθῇ 29 πόθος) ν' ἀναβῶ. — *tuear atque ornem διατηρήσω καὶ λαμπρύνω* (*εἴτι μᾶλλον*). — *ut si qua invidia est (mihi) suscepta in conservanda re publica, (ea invidia ut) laedat invidos mihi valeat ad gloriam=*—*ῶστε, ἢν φθόνος τις [ἀνελήφθη ὑπ' ἐμοῦ] ἐγεννήθη ἐναντίον μου ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ διασώσω τὴν πολιτείαν, ὁ φθόνος αὐτὸς νὰ βλάψῃ μὲν τοὺς φθονήσαντάς με, δι' ἐμὲ δὲ νὰ συντελέσῃ (ἰσχύσῃ) εἰς δόξαν μου.* — *laedat invidos οἱ φθονεροὶ πολλάκις κατωρθώνονταν νὰ βλάψουν τοὺς ὑπ' αὐτῶν φθονουμένους, ἀλλὰ πάντοτε βλάπτουν ἕαυτούς* διότι ὁ φθόνος εἶναι κακὸν μέγιστον, πρὸ πάντων δ' ἐκείνους οἱ δόποιοι φθονοῦν. Τοὺς φθονοῦντας ὁ φθόνος διεβιβρώσκει ὅπως ὁ σάραξ τὸ ξύλον καὶ ὁ ἰδεὶς τὸν σίδηρον . . . Δι' αὐτὸς οἱ φθονοῦντες εἶναι πάντοτε ωχρομέλανες (*lividus, livor*), καὶ οὐδέποτε ἔχουν τὴν ὑγείαν τῶν μὴ φθονούντων. ita me trac tabo=—*ita me geram, ita versabor, οὕτω θὰ πολιτευθῶ, θὰ διαγάγω.* — *Iovem illum δεικνύει τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς* (*Ιδὲ §§ 20 καὶ 21*) καὶ προτρέπει αὐτοὺς νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸς (*venerati*) καὶ νὰ ἀπέλθωσιν.
Ψήφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Ιουλίου 1928.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Κ.Δ.Π.

Πρόσ

τοὺς ἔκδότας κ. κ. Ηισάν. Δ. Κολλάρου καὶ Σέαν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἀριθμὸν 8 τοῦ νόμου 3438 περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 3 τῆς 18 Μαΐου 1928 πρᾶξιν τῆς οἰκείας ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς, ἐγκρίνομεν διὰ τὸ ἀπὸ σήμερον μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931 χρονικὸν διάστημα τὸ ὅφ' ὑπὸ ἕκδοθὲν καὶ ὑπὸ Θεοφάνους Α. Κακριδῆ συγγραφὲν διδακτικὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Μάρκου Τυλλίου Κινέζωνος δι τρίτος κατὰ Κατιλίνα λόγος*» (ἐρμηνεία) πρὸς χρῆσιν τῆς Γ' τάξεως τῶν Γυμνασίων ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐν μελλούσῃ ἔκδόσει τοῦ βιβλίου ἐπιφέρητε τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδεικνυομένας τροποποιήσεις.

Ο 'Υπουργός
Κ. ΓΟΝΤΙΚΑΣ

Ο Τμήματάρχης
Κ. Καμπέρης

Συνεπείᾳ τῆς ὑπ' ἀριθ. 51739 τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1926 πράξεως τοῦ Υπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων αὐξάγεται ἡ τελικὴ τιμὴ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαίδευσεως κατὰ 20% ἐφ' ὅσον ταῦτα μεταφέρονται ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ἢ ἐξεδόθησαν, εἰς ἄλλας πόλεις.